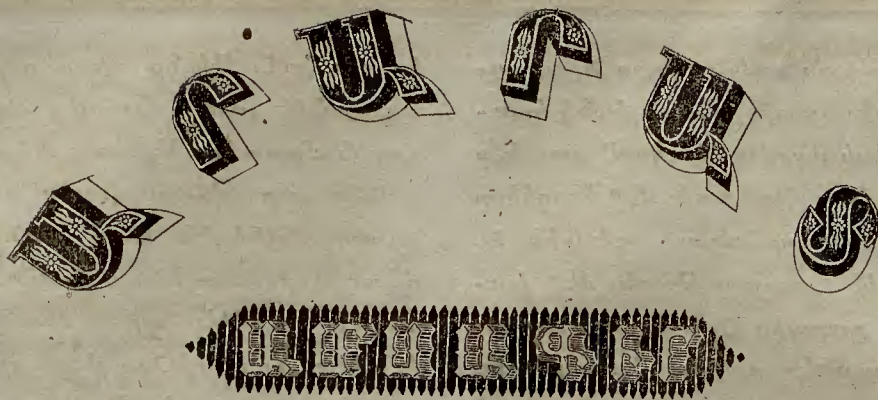

ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ.

ԹԻԻ Ե. — ՇՐՁԱՆ Թ.

1876

ՏԱՐԻ Թ. — ՄԱՅԻՍ 54

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ԶԳԱՅԱՐԱՆԱՅ ԳԵՐԻ ԵՂԱԾ

ՀՈՒՌՈՅՆ ԹՇՈՒՆՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւակայեցէք ձեզ հարստութեանց մէջ ծնած մարդ մի, որ վատնած լինի զանոնք իւր զեղխութիւններովը. այդպիսի մարդ ի՞նչպէս համբերէ աղքատութեան: Տան որմունքը անզարդ, սեղանը ամայի. բարձի թողի եղած տունը, յորում ոչ եւս կտեսնուի սպասաւորաց խումբը՝ երկիւղ կազդէ սրտին եւ իւր թշուառութիւնը իրմէն թաքուցանելու համար փոխառութիւն կրնէ ամեն կողմէն, եւ այս կերպով զիարդ եւ իցէ կլրնու տան պակասորդը՝ տքնելով յաւէս կանգուն պահել իւր նախկին ճոխութեանց շուրջ:

Կուրացած եւ թշուառացած չխորհիր բնաւ, որ այն աննախտիղ փառքը վերջ

զնել կսպառնայ իւր աղատութեանն ու խաղաղութեանը: Ասոր նման բանաւոր հոգի մը, որ ծնած է իւր Ստեղծող Հեղինակին բարիքներովը զարդարուած, աղքատացած ազատ կամօք ինքզինքը յուզելուն համար, ենթարկուած այս անձուկ եւ ամուկ վիճակի՝ կըտքնի միշտ չքաւորութեանը նկատմամբ զգացած թախծութիւնը սփոփել եւ իւր աղէտից դարման տանել. ուստի իւր թերին լեցրնելու համար ամեն կողմանէ փոխառութիւններ կրնէ:

Եւ նախ այդ փոխառութիւնը կըսկսի մարմինէն ու զգայարանքներէն իրեն անոնցմէ աւելի մերձաւոր առարկայ չըգտածին համար: Այս մարմինը, որ այդչափ սերտիւ իւր հետ կապուած է, բայց այնչափ ալ վար է իւր բնութեանէն՝ այդ մարմինը առարկայ կդառնայ իւր հաճոյից:

Ուստի իւր բոլոր խնամքը դէպ ի այդ մարմինը կդարձնէ. բաւական է որ

գեղեցիկութեան ամենալիոքը նշոյլ աչքին զարնէ, խօսոյն վերան կանկ կառնու, կրօնի մարմնոյն, կամ լաւ եւս ասել՝ մարմնոյ հայելոյն մէջ ինքզինքը նկատելով՝ զուարճանալ. դէմքին եւ նայուածքին. քաղցրութեան մէջ խաղաղական բարոյից քաղցրութիւնը նրկատել կկարծէ, բարձր հասակին ու վսեմ կերպարանքին վերայ կերեւակայէ իւր մեծութիւնն եւ քաջութեան աղնուութիւնը, եւ թէպէտ ականջ ու խաբէական երեւոյթներ են ասոնք, այնու ամենայնիւ կը գգուեն մարդոյ անաղարծութիւնը: Ո՛հ թէ գիտնայիր որչափ խոնարհուած ես ոգի բանաւոր: Դու որ ստեղծուած էիր յաւիտեանական եւ անմահ վիճակի համար, ահա առիթ արեւահար ծաղիկ մը կամ հոգմալար շոգիկ մը գերի դարձած ես, ստրկացած ես մարմնոյ մը, որ իւր մահկանացութեամբը ոգւոյդ բեռն ու խոչնդոտն դարձած է:

Հոգին զգայարանաց տուած հաճոյքներովը աւելի երջանիկ չէ. այլ ընդ հակառակն անոնց հետազօտութիւնը զինքը աւելի կողքատացընէ. վասն զի հետամուտ լինելով հաճոյից՝ իւր միտքը նստիւ եւ առաջ կիորոտանէ: Հաճոյքը մեզ յափշտակող զգացում՝ չէ, որ զմեզ կարեցընէ եւ մեր մտաց հակառակ զմեզ կկապիլալէ ու կքարշէ կտանի՝ չնայելով մտաց իշխանութեանը: Իրաւ է որ միտքին տկարութիւնը աւելի հաճոյից տիրապետութեան ժամանակ կերեւի, իսկ մտաց եւ հաճութեան մէջ եղած մըշտնջեհատ որներհակա թեան նշանացոյցը այն է՝ որ երբ մարդոյ, միտքը բան մի

կուզէ, հաճութիւնը միշտ ուրիշ բան կազահանջէ: որով հաճոյից գերի եղած հոգին մտաց եւս թշնամի կհամարուի:

Ահա ո՛ւր կիյնայ հոգին ցանկալով զգայարանքներէն փոխ առնուլ իւր ըրած կորուստը ձեռք ձգելու համար: Երանի՛ էր եթէ յայնմ միայն եղերէր իւր թշուառութիւնը. վասն զի զգայարանքները, յորոյ հոգին փոխառութիւն կրնէ, իրենք ալ առանձինն փոխառութիւններ կընեն, եւ որովհետեւ ամենայն բան զգայարանաց համարնիւթ կմատակարարէ, ուստի այս արտաքին նիւթոյ կամ առարկայից սլարտական կը ձգեն զհոգին, որ միանգամ մասնուելով զգայարանաց ձեռքը՝ այլ եւս բան մի չկրնար ունենալ առանց անոնց միջնորդութեանը:

Չեմ ուզեր խօսել այստեղ ամենայն զգայարանաց վերայ անոնց չքաւորութիւնը ձեզ զգացողցանելու համար. բաւական է մարդոյ աչքը միայն քննել եւ իմանալ թէ՛ քանի արտաքին առարկայից վերայ զմեզ կերեւեալ է: Ինչ որ կփայլի, ինչ որ մեր աչքին կծիծաղի, ինչ որ մեծ ու վառաւոր կթուի, մեր ցանկութեանց ու հետաքրքրութեանը նիւթ կդառնայ:

Հոգին սուրբ լաւ պարզած էր մեզ զայն այս խօսքերու մէջ թէ՛ «Մի հետեւիք ձեր մտացն եւ աչաց, պղծելով զձեզ եւ ապականելով (Հոգւոյն օրբոյ խօսքերն են որ կասեմք) ձեր հանդէպ եմոզ ամենայն առարկայից հետ շրնալով: »

Աստուծոյ պատուիրանաց հակառակ կներգործեմք յամենայնի եւ ամեն կող-

մէն պարտատէր կմնամք. եւ որ միայն Աստուծոյ կարօտ էինք, արդ սկսած եմք ամենայն բանի կարօտութիւն ունենալ: Այս ինչ մարդը ճոխանալ կաքնի իւր կարնտներով, զորս հետզհետէ կաւելցնէ. իւր ապարանքներով, զորս նոր ի նորոյ կղարգարէ. իւր սահմաններով, զորս կընդարձակէ:

Փութ ու փառասէր կին մը իւր արժէքը բարձրացնել կաքնի սոկոյ բազմութեամբ՝ գոհարեղէններովն ու հաղար ու մէկ ուրիշ զարդարանքներով:

Այդ կնոջ բնութիւնը զարդ բնձեռելու համար կպարտասի, արուեստագործները արիւն քրտինք կմոնեն. արուեստն ու ճարտարութիւնը կսպառն:

Այսպէս ահա մեր անձը կշրջապտեմք՝ սակաւագիւտ բաներով, մեր սրնապարծութիւնը կճարակուի մոլար ճոխութեամբ, եւ այնու կիյնամք անդգալի իմն կերպով ազահութեան որոգայթին մէջ, այս տխուր ու խաւարային ախտի մէջ, որ նոյնչափ ալ անողորմ եւ անյագ է: Սա է, կըսէ սուրբն Օգոստինոս, որ ղհոգին պարապ գտնելով ի ներքուստ արտաքս զայն կմղէ, հացար տեսակ մտաւանջութեանց մէջ կձգէ եւ հոսկ ուրեմն կսպառէ սնտոի ու բաղմաշխատ հոգսերով: Հոգին կարծես երազի մէջ կտանջուի, խօսել կուղէ, ձայնը չհնազանդուիր, շարժիլ կուղէ, անդամները թմրած են: Այդպէս ահա հոգին կցանկայ ընուլ թերին ու չրկրնար. փողը, զոր իւր բարիքը կանուանէ, գուրսն է. խակ ի ներքուստ դատարի է եւ աղքատացեալ: Սաստիկ կտանջուի տեսնելով իւր բարութիւնը ինքիրմէն

այդպէս օտարացած եւ բաղլի ենթարկուած, այնոյ իշխանութեան տակ ընկած. բայց եւ կտեսնէ որ իւր վատ հաճոյքը հարստութեանց հետ կաճին ու կբազմանան:

Ս. Պօղոս «ագահութիւնը» արձայն է, կանուանէ: Եւ յերաւի հարստութիւնը միջոց են գրեթէ հաստատուն կերպով ամենատեսակ ցանկացուած բաները ձեռք ձգելու համար:

Փառասէրը ընդ ձեռն հարստութեանց կյաւիրանայ պատուով, հեշտասէրը զուարճութիւններով եւ ամենայն ոք իւր ուղեցածովը:

Այն սրտի մէջ կճնանին ամենայն վատ ցանկութիւնները, որ արծաթը միջոց կհամարի իւր ցանկութիւնները յագեցնելու համար: Ուրեմն ինչ զարմանք՝ որ հարստանալու ցանկութիւնը այդչափ սաստիկ է քանի որ իւր մէջ կըլուտէ կհաւաքէ ուրիշ բոլոր ցանկութիւնները:

Ո՛հ թէ որչափ հոգին ստրկացած է եւ որպիսի լծոյ տակ ընկած. եւ որովհետեւ անձամբ զանձն ձգած է՝ այդ լծոյն տակ ուրեմն իրաւամբ թշուառ է եւ գերի:

(Պետէ)

Հ Ա Յ Կ Ո Ր Գ Ի .

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՃԱՆԱԳԱՐԶՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ՅԵԳԻՊՏՈՍ.

Ի կարգա Առաջնորդաց Հայոց Եգիպտոսի, որ առաջին է ժամանակաւ քան զամենայն եղեալսն յարձանագիրս, յիշատակի առաջինն ի նոցանէ Գրիգոր վարդապետ ոմն. որ ի Թուականին Հայոց Ռ՝ԾԵ (1606) դրէ արձանագիր ի վերայ օրինակի հրովարտակին, որոյ նախագաղափարն տուեալ է յանուն ընդհանուր ազգին Հայոց իբրեւ գիր ազատութեան ի Մահմէտէ, յետ երկուց ամաց ընտրութեան նորա ի մարգարէութիւն բովանդակ Մահմետական ազգին, վասն ազատութեան ազգի մերոյ առ ի համարձակ պաշտել զԲրիտանոնէութիւն և աներկիւղ ունելոյ զեկեղեցի ընդ ամենայն աեղիս:

Յիշեալ Գրիգոր վարդապետ ի վերայ նոյն օրինակի հրովարտակին վասն պահպանութեան այնորիկ ի ծոց եկեղեցւոյ սրբոյն Սարգսի՝ արձանագրեալ է նզով այսպիսի. «Այս ազատութեան Թուղթ ո՞վ յեկեղեցւոյ սուրբ Սարգսի հանէ, և ի տան պահէ, կամ ծախէ, կամ ուրիշ մարդոյ տայ, նզովեալ լիցի յերից սուրբ Ժողովոցն, և մեր մեղացն պտրտական լիցի: Ես նուաստ Գրիգոր վարդապետս հաստատագրով նզովցի զհանողն ի դրանէ սրբոյս, և օրհնեցի զնաամով պահողսն. ի Թուին Ռ՝ԾԵ, »:

Յարձանագրութենէ աստի երեւի, զի նախ քան զԹուականն Ռ՝ՃՂԸ՝ յորում

ամի դնի շինութիւն սուրբ Սարգիս եկեղեցւոյն, եղեալ է դոյն իսկ եկեղեցի. ուստի շինութիւնն յայդմ ամի համարել պարտ է նորոգութիւն և ոչ նորոգ շինութիւն. վասն զի ընդ մէջ երկուց Թուականացի ժողովին ամբ ընդամենն 143, յորում սուրբ Սարգիս լեալ է ի շինութեան. այլ թէ ի նոյն ժամանակէ մինչև ցշինութիւնն զի՞նչ ինչ փոփոխութիւն կրեալ իցէ Եկեղեցին, և ո՞ր անուամբ կառավարեալ, ոչ ուստեքէ յայտնի երևի. զի Առաջնորդք, զորս կարգաւ ունիմք յիշատակել ի կարգին, չէն յառաջ քան զառումն Եգիպտոսի ի Գաղղիացւոց. զի առաջինն ի նոցանէ Յարութիւն վարդապետ, որ երևի միաբան լեալ Հոգետանն յառուրս շինութեան այնորիկ ի Տփլիսեցի Եղիսաբէթ խաթունէն, եղեալ է Առաջնորդ յառուրս գալստեան Բոնապարտին յԵգիպտոս ի յամի Տեառն 1797. յորում կառուցեալ է և յիշատակելու Հոգետուն՝ արդեամբք Տփլիսեցի խաթունին. ուր յիշատակի և նոյն Յարութիւն վարդապետ ընդ ումեն Գաղար վարդապետի: Այլ նախ քան զայս չիք յիշատակութիւն Առաջնորդաց յարձանագիրսն մինչև ցԳրիգոր վարդապետ, ցյիշատակեալ Թուականն Ռ՝ԾԵ ցամ Տեառն 1606, որպէս եղաք ի վերոյ:

Իսկ յաղաքս դաղափարի հրովարտակին Մահմէտի, այսպէս ունի անանդութիւն ազգս մեր աստ ի Գահիրէ, զի զայս դաղափար դենպեսն Տաճկաց Բասրայու հանեալ է անդ յիսկական բնագրէ հրովարտակին Մահմէտի, և հաստատեալ կնքով իւրով՝ տուեալ է Հայոց, զնկով ի լուսանցսն այնորիկ զինիք իւր:

այլ թէ յորո՞ւմ ժամանակի գրեալ զայն, ոչ որ ցարդ ի տաճկաց կարաց իմանալ զայն կամ ընթեռնուլ վասն կարի այլաձև լինելոյ գրոցն և հնութեան արաբացի բարբառոյն:

Այս ինչ յայանի է, զի Տաճիկք առին զԲասրայ նախ քան զամս 300. ուստի հաւաստի է, թէ յիտ առման այնորիկ տուեալ են զայն Հայոց տեղւոյն յազատութիւն և անդր եղելոցն Հայոց. իսկ յիտ ժամանակաց հասեալ իցէ այն դաշտաբար ընդ ձեռն զաղթականացն մերոց տստ յԱզգիպտոս, այլ թէ ոյր ձեռամբ, այն ևս անյայտ:

Այսու երևի, թէ և Հայք եղեալքն այժմ՝ յԱզգիպտոս, գաղթեալ են յառաջագոյն ի Բասրայու, և զայն գիր ածեալ այսր ընդ իւրեանս:

Նախ քան զախրապետութիւն Նապօլէոնի ի վերայ Ազգիպտոսի, աիրէին այսմ աշխարհի Քեօլամանք (Մամեյուքք) առացեալ բրէշք՝ տաճկական իշխանութեամբ, որոց առնելով զնոյն յՕսմանեան զրանէ՝ յաջորդէին միմեանց ի նմին իշխանութեան:

Սորա՝ Քեօլամանք էին քրիստոնեայք և Վլքացիք ազգաւ, որք գերեալք ի Կաւկասային կողմանց, յԱփսաղաց և ի հարաւային ափանց Պոնտոսի և ի Վլքաստանէ ի ձեռն տաճկաց, ածէին ի Կոստանդնուպօլիս, ի Բաբելոն (Բաղդատ) և անտի այսր յԱզգիպտոս. յորոց ի ձեռն ընկալեալ զՄահմետականութիւն, ժողովէին հարստութիւն մեծ ի շուայլութենէ տէրանց իւրեանց ըստ տաճկական մոլեկան բարուց. որովք և ազատ լինէին ի գերութենէ. և հասեալք իշխանութիւն բարձի

և աւագութեան, փոխանորդէին յաթոռ իշխանութեան երկրին. որոց և զօրացեալ այսու ի նմին ժամանակի, զերկիրն ամենայն կալեալ էին ի ձեռս պէյութեան անուամբ, թէ և զիշխանութիւն յՕսմանցւոց անտի առնուին, այլ յազգէ նոցին ոչ ելանէր որ յայս յաջորդական իշխանութիւն Ազգիպտոսի, և կամ այլազգ որ յափշտակել իշխէր զայն:

Ի սոցանէ էր և ոմն Շեպէթի-պաշի անուն Մուստաֆայ պէյ հայազգի տաճկացեալ. որոյ քոյրն Աղիսաբէթ անուն Տիփսիսեցի՝ եկեալ յԱրուսաղէմ, և լուեալ զտեղի եղբօր իւրոյ, ցանկացեալ տեսանել զնա, որ էր յԱզգիպտոս, դայ ապտ. ուր և անյոյս լեալ ընդ դարձ եղբօր իւրոյ, մնայաստ, մինչև ցմահ իւր ծածուկ պահպանութեամբ ի նմանէ. ուստի և այս կին Աղիսաբէթ Տիփսիսեցի շինէ ի յիշատակ հոգւոյ իւրոյ զհոգեւորունն առաջին (գուցէ արդեամբք եղբօր իւրոյ) և զսառնիճն վասն կարգաւորաց և պանդխտականաց Հայոց որ յարեւելից հնոյ եկեղեցւոյն սուրբ Սարգսի ի թուականի Հայոց ՌՄԽԶ (1757) յաւուրս Նապօլէոնի մեծի, որպէս տեսանի յարձանագրի Հոգեւանս, ի ճակատ դրան սառնձին ի սրբահի այնորիկ. որոց և ստորագրութիւնքն ի կարգս Եկեղեցեացն:

Ի աիրել անդ Նապօլէոնի պետութեանն Ազգիպտոսի յամին 1798 ի 1 Յուլիսի, էր աստ յԱզգիպտոս յազգէ մերմէ 50 — 60 տուն բնակութեան եկք ըստ մասին ի Կոստանդնուպօլսոյ:

Յետ այսորիկ Յակոբ վարդապետ ոմն յանուն Արուսաղէմի նուիրակ զնացեալ ի Հնդկս և անտի դարձ արարեալ յԱ-

զիպտոս որպէս աւանդեն, շինէ զերիս սե-
նեակս ի վերնայարկի սուրբ Սարգիս եկե-
ղեցւոյն Առաջնորդարան անուամբ ի պէ-
տըս կարգաւորաց. յորում և վերոյի-
շեալն խաթուն անցուցանելով զաւուրս,
վախճանի անդէն և թաղի ի գերեզմանո-
ցին Հայոց, որ ի պարսպի սուրբ Մինաս
եկեղեցւոյն:

Յառաջին ժամանակս և ընդհանրապէս
նախ քան զտիրապետութիւն Մահմատ
Ալի փաշային ի վերայ Ազիպտոսի զրեթէ
յաւուրս շարժման Գաղղիացւոց ընդ-
դէմ իրկրիս, և առանձինն ցամա ժամա-
նակաց Աէնիշերաց, աղդ Քրիստոնէից
յԱզիպտոս՝ ունէին զմեծ նեղութիւն, և
հալածանս և մահ կրէին՝ յԱէնիշերաց
անտի ի մասին քրիստոնէական կրօնից, և
էին ի քաղաքի աստ ի Գահիրէ՝ իբրև
ի բանախ. զի ի միջավայրի քաղաքին ամ-
փոփեալքն հազիւ գտանէին զազատութիւն
ելից արտաքս ընդ տունն մինչ ի շուկայն.
վասն զի ի փողոցս ինչ՝ յորս պակասէր
բնակութիւն քրիստոնէից, յանցանել
նոցա ընդ այն ըստ զիպաց, յարձակէին
ի վերայ նոցա Աէնիշերիք, և սրախողխող
առնէին առ անդեաւն. և չէր որ վրէժխն-
դիր արեանն հեղլոց, և ոչ որ իշխէր միտել
ձեռն ի մարդասպանս անդր, և ոչ որ ևս
հարցանէր. զի արիւն քրիստոնէից գին
էր ի ժամանակին զրեթէ իւրաքանչիւր
բնակութեանց:

Այնքան էր այսօրինակ երկիւղ մար-
դասպանութեան երկրիս, մինչ զի իւրա-
քանչիւր քաղաքացի քրիստոնէայ ոչ ու-
նէր վստահութիւն հեռանալ ի կրպա-
կաց, կամ յայնոցիկ փողոցաց՝ յորս
քրիստոնէից էին կրպակք. և շատք ևս

որպէս ասացաք, երկնչէին արտաքս գնալ
առ ահի բռնութեան, իսկ գերդաստանաց
զրեթէ չէր լեալ օրէն արտաքս ընդ դու-
ռնն ելանելոյ, զի մի՛ յափշտակեսցին ի
բռնաբարոյաց. որոց ի ձեռս ամեալ մա-
նուկ որ կամ կին՝ իսկոյն ի տաճկութիւն
ստիպէին. և ընդ չառնուլ նոցա, ի պէս-
պէս անառակութիւնս շուայտէին ընդ
նոսա և տանջէին հիթանոսաբար. զի ա-
մենեքին և զօրն և զօրապետն բարբարոսք
էին, մանաւանդ թէ և քաղաքականն իսկ
կառավարութիւն բարբարոսական էր ի
ժամանակին:

Այսօրինակ գործք էր աշխարհակալաց
երկրիս, և այս ձև քաղաքական կառա-
վարութեան իշխողացն. յորմէ առ ահի
քրիստոնէայք ամփոփէին զեկեղեցի իւր-
եանց, և արտաքուստ անհետ առնէին
զձև նոցա, ի ներքուստ կառուցանելով
նոցա ի տունս տունս, որոց վերնայարկս
յարդարէին ի տուն բնակութեան, և ի
ներքնայարկս՝ եկեղեցի, զի մի՛ ծանկցեն
զայնս տաճիկք տեղի և տուն աղօթից.
որպէս զի մի՛ յաւար հարկանիցեն. թող
զայս, և մեռելոց անդամ առ երկիւղի և
առ բռնութեան՝ զտունս իւրեանց առ-
նէին զերեզմանս. զի ընդ արտաքս տանել
զայնս ի հանգստարան՝ բնաւ իսկ չէր կա-
րելի վասն նախատանացս. և վասն անտա-
նելի չարիս գործելոյ առ ննջեցեալսն, որ-
պէս և մինչև ցայժմ ի բաղում տունս
Գլխեաց գոն հանգստարանք մեռելոց՝
վկայք բարբարոսութեան ժամանակին:

Նշմարանք ահաբեկութեան քրիստո-
նէից ի ժամանակէն տակաւին երեւին և
պահին առ նոսա, ուր ուրիք քաղաքա-
կանացեալք են նոքրին յԱզիպտոս աստ, և

յիւրհանուր Տաճկաստան առաւել յԱսիական մասին. յորս ահարկութիւնն դեռ անշեջ գոյով ի խուժան ռամկին՝ և գերեալ ազատութիւն կրօնից քրիստոնեայ ազանց՝ ցայժմ ևս ոչ կարեն համարձակ պայծառացուցանել զքրիստոնեական հանդիսավհօթիւն եկեղեցւոյ իւրեանց, այլ յառաջոյ դրանց նոցին է զի կառուցեալ են տախտակամած՝ դրուներս երկրորդականս, և է զի պարիսպ շրջապատ ածեալ զնոքօք, զի մի՛ արտաքուստ հայել ունիցի տաճիկ ռամկին ի ներքս, կամ զանպատեհս ինչ ի ներքս անդր եկեղեցւոյն դործիցէ:

Ի ժամանակս անդ Քեօլամանաց և յիշխանութեան Եփեսերաց Առաջնորդք ոմանք յիշատակին ազգիս՝ աստ յԱզգիպտոս, բայց ոչ զգործոց նոցին և զժամանակաց Առաջնորդութեանցն տան մեզ հաւաստիս արձանագիրք Եկեղեցեացն յիշատակարանաց՝ և ոչ բերանացի զրոյց պատմութեանց ծերոց ժողովրդեան մերոյ. միայն զանուանս նոցին հանաք որչափ և դաւք Մառաշնորդարանիս մերում աստ ի Պահլիք, ի Թղթոց և ի կոնդակաց ժողովարարութեան և նուիրակութեան Թոռայն Երուսաղեմի, յորս բաց ՚ի ժողովարարութեան դրամոց յազգէս՝ չիք այլ պատմաբանական գիտելի արժանաւորք ծանօթութեան:

Սակայն այն ամենայն բարբարոսական գործք և բռնութիւն քաղաքական իշխանութեանն շիջաւ բոլորովին յաւուրց իշխանութեան Մահմատ Ալի փաշային. որոյ այր աշխարհաշէն գոյով, և կամելով ի կրթութիւն մուծանել զաշխարհ իւր, բնաջինջ արար զբռնութիւնն, մեղմեաց

զիստատեղութիւն աաճկական կրօնի առ քրիստոնէիցս ազգ. եւ ազատութիւն քրիստոնէական կրօնից ընդ ամենայն Ազգիպտոս, երաց և ճանապարհ հաղորդակցութեան ընդ ամենայն Աւրոպա, օրինակօքն բարեկարգեալ զաշխարհ իւր և նոցին քաղաքականութեամբք պայծառացուցեալ զժողովուրդ գեկն և զբնիկն, որով և մարդավարեալ ռամկին՝ մօին ի հնազանդութիւն լծոյ օրինաց իշխանութեանն:

Այսօրքիւք օրինօք եղ նա ի կարգի ըզդատարանն իւր ըստ շաւղաց կառավարութեան Աւրոպական ազգին. որով արդհեա զհեաէ յառաջանայ ողջոյն Ազգիպտոս ի նմանութիւն լուսաւոր ազանց, և արդ բազումք գնեն յԱզգիպտոս տուն բնակութեան. զորոց բազմութիւնը հատորովք գրեալ են Աւրոպացի ճանապարհորդք:

Չայժմեան ազատութիւն քրիստոնէից յԱզգիպտոս՝ հաւասար տեսի մարդկային և կրօնական ազատութեան Աւրոպացւոց: Այս ցոյցք լուսաւոր կառավարութեան և մարդասէր օրինաց, յորոց որպէս յառաջըն զօրկ էր, Ազգիպտոս զարդիս նոքօք պայծառանայ:

Գ.

Որ ինչ անցք են պատմութեան Ազգի մեր աստ յԱզգիպտոս, ոչ ի վեր յառաջանան քան զԹուական Փրկչին 1824, այն է՝ յաւուրս առաջնորդութեան Ալի փաշային, որ եղև յետոյ պատերազմ Երուսաղեմի:

Յեկեղեցական յիշատակարանացն չիք մեզ քաղել ճիշդ ժամանակագրական տեղեկութիւնս վասն ժամանակին ընդմեջ

անցիլոյ Գլխորդ վարդապետի առաջնութեան յԱռաջնորդաց մինչ ց յիշատակեալդ Ապիսկոպոս, բաց ի ստակաւուց ինչ պիտելոց մերում ձեռնարկութեան, զորս և ի յիշատակարանացն ըստ կարգի առնեմք ցանկագիր. բայց և ոչ ի նոսին գտանեմք զշարունակ յաջորդութիւն Առաջնորդացն ի սուրբ Սարգիս եկեղեցւոյ, կամ նախ քան զայն ի քաղաքիս. ուստի և զայն ամենայն յակամայից թողլով յանձանօթս, դիմեմք ի գործս ժամանակակից Առաջնորդաց և առ մեօքն եղիլոց ազգիս Հայոց:

Յիշատակեալդ Արակոս կարգի Առաջնորդ Հայոց Ազգիպտոսի յամին՝ որպէս ատացաւ 1824 ընդ իւր բերելով զԳաբրիէլ վարդապետ փոխանորդ ինքեան: Սա վարէ զԱռաջնորդութիւնն զամս մետասան մինչև ցամ Տեառն 1835. իսկ յորժամ ել նա յայսմ պաշտօնէ, ընտրեցաւ փոխանակ Ապիսկոպոսին յաջորդ նորա Գաբրիէլ վարդապետ ի նոյն ամի:

Յաւուրս Առաջնորդութեան Արակոսի եղեալ են Հայք տեղւոյս ի մեծի յաջողութեան յարքունի գործս բղիշխին, յորում և յիշխանութիւն հասեալք, որպէս է Պօղոս պէյ Իւսուֆեան, որոյ գործք աշխարհածանօթ է յԵւրոպա:

Ի մեծամեծ գործս բղիշխին երկրիս՝ էր սա հաւատարիմ դրան արքունի. յորոց ի շնորհս և Հայք վայելեալք են զապահովութիւն և զազատութիւն կենաց և կայից, և բազումք ևս ի վաճառականութիւն շահավաճառ լիալ:

Սակայն այս այր Պօղոս պէյ որքան երեւելի էր ի գործս վասն այլոց, վասն ազգին իւրոյ չկարաց առնել երեւելի ինչ

ի մշանջենաւոր բարօրութիւն Ազգիպտականն Հայոց:

Իսկ ի կարգի վաճառականաց երեւելի եղեն ի յետին ժամանակս Աղիաղարեան Ալէքսան աղայ և Միքայէլ Աղայ Խաչաձորեան, որք յառաջադէմ գտան վասն օգտի ազգիս ի պաշտօնի լոմայափոխութեան. որոց յիշատակ են նուիրեալ յանուն ազգին ինչ ինչ եկեղեցական տունք, ի կարգի պատմութեանս. եղեալ ստորև, պտուղ բարեպաշտութեան սոցա ի փառս հայրենի եկեղեցւոյ ի պանդուխտ երկրիս՝ ի վարձ փոխարինի բարեաց հատուցման:

Ի սկզբան առաջնորդութեան Գաբրիէլ վարդապետի, որ կալաւ զառաջնորդութիւն որպէս ասացաք՝ զինի Արակոս Ապիսկոպոսի յամին 1835, ազգ մեր յեզգիպտոս և առաւել ասա ի Գահիրէ՝ ազգային սեպհականութեամբք հանդիսացաւ ի մէջ ազգաց Տաճկաց, Արաբացւոց և Ղփտեաց տեղւոյս, և ծանուցաւ յաչս Եւրոպացւոց և միւս քրիստոնէից՝ ազգ հին և քրիստոնէական կրօնիւք բարեպաշտեալք հաւասար քրիստոնեայ ազանց, որպէս էինն ի սկզբանէ քրիստոնէութեան իւրեանց յընդհանուր պետութեան Օսմանցւոց առ ահի ճնշեալ ի քրիստոնէութեան վիճակի ի բռնութենէ մահմետական կրօնից:

Քանզի որպէս գրեալ եմք ի ստորագրութիւնս եկեղեցեացն, ցայն վայր ազգ մեր ոչ ունէր զեկեղեցի առանձին, այլ զի ազգ Ղփտեաց սեպհական ազգ են Ազգիպտոսի և սեպհական բնակիչք երկրին, նոքա միայն ունէին զեկեղեցի ըստ ձեռն տան՝ տեղի աղօթից Աստուածապաշտութեան, յորժամ Արաբացիք զօրա-

ցեալք առին յԱզիպտացւոց զողջոյն
Ափրիկէ:

Այլ զի և յԱբաբացւոց առին Տաճիկք,
յայն սակս և չէր օրէն յԱզիպտոս ի նո-
ցին պետութեան միւս քրիստոնէից ունել
զեկեղեցի որպէս և Հայոց. զի որք էինն
ի Վփտեաց կամ ի Յունաց ի վաղ ժամա-
նակաց՝ էին յաւուրց. անտի Ազիպտական
պետութեանն:

Աւստի նորոգ Առաջնորդն յիշատա-
կեալ Վարդիէլ վարդապետ զայս նեղու-
թիւն ազգին և զանվայելութիւն սուրբ
Սարգիս եկեղեցւոյն, զհնութիւն նորա և
զանձկութիւն ևս և զմթաղգածն լինել
նորա ի խարխուլ միջնայարկի տանն, յո-
րում և Վփտեացն աղօթարան ընդ նեղ
և ընդ խոտոր ճանապարհ, յորում և ժո-
ղովորդն ոչ բաւէր մեկնել, բարեդէպ
միջոց վարկաւ և զամենայն ջան ի մէջ
առեալ քաջալերեալ ինքնին՝ քաջալերէ
և զիշխանս ևս ընդ իւր ըստ ներկայ ազա-
տութեան քրիստոնէութեան՝ գտանել և
զեկեղեցւոյ ազգին ազատութիւն, առնուլ
հրաման շինութեան նորոյ և առանձին
ազգային եկեղեցւոյ, որ տաճկական օրի-
նօք փակեալ էր ընդ ամենայն աշխարհն
հակառակ կրօնից համարեալ զայն:

Այսու բարենպատակ խորհրդով զա-
մենայն եկամուտս կալուածոց Արուսա-
զէմի արգելու առ իւր, զորս ինքն ամի ամի
առաքէր յաթոռն. և զամենայն նուէր և
տուրս • բարեպաշտութեան ժողովրդոց
կալեալ ի ձեռին, գնէ նոքօք տունս ինչ
Հրէից և Վփտեաց յառաջոյ Առաջնոր-
դարանին նորոյ՝ ի հարաւոյ սուրբ Սար-
գիս եկեղեցւոյն յընդարձակ տեղւոյ, ուր
է այժմ՝ եկեղեցին, և քակէ զայնս իսպառ

յարդարել տեղի հիմնարկութեան Տա-
ճարին:

Յետ որոյ ապա խնդիր արկանէ առ
կուսակալ բզեշին՝ տալ հրաման ի կա-
ռուցանել զԵկեղեցի. բայց ըստ որում
չէ օրէն և ցարդ ի Տաճկաստան կառու-
ցանել քրիստոնէից նորոգ եկեղեցի, պատ-
ճառ այսպիսի ի մէջ բերէ՝ իբր թէ յա-
ռաջագոյն ի տեղւոյն յայնմիկ եղեալ է
եկեղեցի Հայոց և սինովկայ Հրէից, զորս
արդ կամին միացուցանել. սակս որոյ և
յառաջագոյն ի դատաւորէն (զայմադամ)
առեալ էին ժողովուրդք մեր զիւր հաս-
տատութեան:

Եւ անէ ի բզեշին հրովարտակ շինու-
թեան Եկեղեցւոյն. իսկ իբրեւ շինու-
թիւնն բարձրանայ ի կէս կատարման,
մեկուսացեալ զողով բզեշինն անտի՝ ժո-
մանակին Իւլիմայքն կոչեցեալ Տաճիկք
օրինապահք մահմետական կրօնից՝ բողոք
բառնան միահաղցոյն առ դատաստանա-
պետ քաղաքին արգելուլ զշինութիւն
եկեղեցւոյն մերոյ, որոյ շինութիւն որ-
պէս ասացաք՝ արգելեալ է մահմետական
օրինօք ըստ սովորութեան երկրին, մա-
նաւանդ զի միւս քրիստոնեայք ևս չու-
նէին ցայն վայր եկեղեցի յԱզիպտոս:

Չայս և որ զբողոքակայութիւն բզեշ-
ինն առիթ ի ձեռին առեալ փոխանորդ
նորա, հրաման առաքէ առ Վարդիէլ
վարդապետ դադարեցուցանել զշինու-
թիւն եկեղեցւոյն, միայն եթէ ունին կա-
րօտութիւն, ասէ, նորոգեցնեն զհինն,
զի չիք հրաման շինութեան նորոյ եկե-
ղեցւոյ:

Իբրեւ դարձ առնէ բզեշին, վերստին
մատուցանեն Հայք խնդիր վասն կատար-

ման շինութեան եկեղեցւոյն արգելեալն ցայն վայր. և վերստին առեալ հրաման շինութեան, հասուցանեն զեկեղեցին ի կատար:

Բայց զի շուտափոյթ եղև շինութիւնն առ երկիւղի, իբրև կատարելագործեալն էր եկեղեցին, անկաւ տանիք նորա և քակեցան որմունքն ի տեղիս տեղիս. ըստ որոյ և սակաւ ինչ ցած քան զառաջինն կանգնեցին վերստին առաւելութեամբ պարտուց. ընդ որով տակաւին ճնշէր այս նորակառոյց եկեղեցի և յաւուրս մեր յամին 1853 մինչ էսք ի Վահիբէ:

Յամենայն յայտոսիկ ձեռնարկութեան թէ ի բանս արքունի և թէ ի շինութեան եկեղեցւոյն գործակից և միանգամայն վերակացուք էին Արդոյ Ալէքսան Աղիազարեան և Միքայէլ Խաչատրեան յառաջաւոր իշխանք ժողովրդեանն. որոց և մեծարգոյ գորով յաչս բզեշխին ըստ հաւատարմութեանց իւրեանց առ գործավարս և առ դատաւորս իշխանութեանն, ունէին համարումն մեծ. որով և յաւարտ հասուցին զշինութիւն եկեղեցւոյն, և պատճառ եղին այլոց ևս քրիստոնէից ունել առանձին եկեղեցի ի Վահիբէ. ուր ոչ գոյր և ոչ մի բաց յեղեղոցն յառաջին ժամանակոց որպէս ասացաք:

Վանդի յորժամ երկրորդ աղերս մատուցաւ յազգէ մերմէ առ բզեշին սակաւ արգելոյ Խիւմանացն զշինութիւն եկեղեցւոյս մերոյ, հրովարտակ եհան նա ինքն բզեշի ընդ ամենայն Աղիպտոս, զի ոչ միայն Հայք աղատ եղիցին կառուցանել զեկեղեցիս, այլ և ամենայն Քրիստոնեայք ուր ուրիք գտանիցին ի ներքոյ իշխանութեան իւրոյ:

Եւ ահա ըստ հրամանիս ըստ այսմիկ այժմեան Քրիստոնեայք ունին առ մեզ առանձին առանձին եկեղեցիս Հայք, Յոյք, Ատինք, Վաղղիացիք, Անգղիացիք, Վփաիք և հերձուածք սոցա առանձինն, մինչև ցտասն ազգ աղատութեան ընդարձակեալ զբազուկ Քրիստոնէութեան, աղատաբար ևս ունին զԱստուած պաշտութիւն ընդ ամենայն Աղիպտոս, և Քրիստոնէական կրօնիւք ծաղկին ի մէջ մահմետական կրօնից:

Ազգ մեր աստ եկեալ են յամենայն կողմանց Ասիոյ, և բնակաւորեալ վաճառաշահութեամբ ի Վահիբէ և յԱղէքսանդրիա, ոչ սակաւք ի նոցանէ խառնակեալ ընդ Վփտեացն ազգ, փեսայանալով ընդ նոսա յազգութիւն: Բազումք ևս գնեալ նաժիշտ Ափրիկեցի, զորս վաճառեն սովորաբար, անպսակ զնոսա ունին ի կին, և թողուն ի նոցանէ ժառանգ, ոմանք ևս երկար պահելովն զնոսա և ի մանկութենէ զնեով, մկրտեն զնոսա Քրիստոնեայս, և զճնեալս ի նոցանէ համարեն օրինաւոր ժառանգ կայից և գոյից իւրեանց: Այսպէս ազգ մեր ի մերում ժամանակի. այսպէս իմա և զմիւս քրիստոնէից:

Սակս այսորիկ և եկեղեցական իշխանութիւն մեր աստ անուամբ և եթ կայ, այլ արդեամբք զրեթէ անհետ եղեալ. ի սոցա ոմանք ոչ հաղորդին խորհրդոյ սրբոյ Պատարագին՝ սակս անդ Պահմատեանացն Ափրիկեցւոց խառն գոյոյ, և Ապիսկոպոսն ոչ կարէ իշխել նոցին: Սակաւք են որք ունին կին օրինաւոր ամուսնութեամբ, առ որս կատարի եկեղեցական խորհուրդ Պատարագի, մկրտութեան

և այլն: Մերազինք աստանօր ամենեքին գրեթէ ի վարձու, ունին տուն բնակութեան, յառաջաւորք ոմանք ի ժամանակիս շինեն սեպհական տունս և կալուածս:

Ի մերում ժամանակի յաճախեն յԱզիպտոս Օմիւռնացի մերայինք, և ամենեքին գրեթէ մօտենն ի ծառայութիւն քաղաքական իշխանութեան, ոմանք ի գրադրութիւն դատաստանական տեղեաց յԱրաբացի բարբառ, այլք յայսպիսի պաշտօն վերաբերեալս բղեշխին և նորին քաղաքական կառավարութեանն: Սակաւք են յաջողակք ի վաճառականութեան, առաւել քան զայս չիք այլ գործք մերազնէից, զի որք են մնացեալ մասն ժողովրդոց՝ են ոմանք որք առնեն լումայափոխութիւն, են՝ որք արծաթագործք են, այլք ի ծառայութիւնս յառաջաւորաց, սրճարանաց և պանդոկաց գաւանին, և սորքա են յաղքատացն կարգի զաւուրն հազիւ հայթայթեալ պարէն:

Օերկուս իշխանս ի ժամանակի ունիմք յիշել զՂ-էորդ Ռափայէլեան Արստանդնուպօլսեցի և զՎարապետ Տէր Գալստեան Վանեցի. որոց, թող զայլ և այլ բարեպաշտական գործս Աստուածահաճոյս և օգտակարս աղգին, առաջնն շինեաց ի յիշատակ զայժմեան երկյարկեան Առաջնորդարանն, և երկրորդն մեծ ևս բարեպաշտութեամբ կառուցանէր ի մերում ժամանակի զպրոց հոյակապ վանս աղղիս մանկանց լուսաւորութեան:

(Ի յետագայ)

ԱՔԷԼ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ.

ՅՈՒՑԱԿ (*) ՁԵՌՆԱԴՐԵԼՈՅՆ
Ի ՍԻՄԵՅՈՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԷ.

Արդ զկնի օծման իւրոյ Արքայան Վահրս մեր՝ զորս ձեռնադրեաց, թէ զԱպիսկոպոս, թէ զՔահանայս և թէ զայլ Աստիճանաւորս, ահա ի ներքոյ ցօլցա-

(*) Այս ցուցակը Հայրապետական Թղթոյ մէջէն գտնելով՝ արժանք համարեցանք ի հրատարակութիւն:

Այս ցուցակի առաջին երեսով հետեւեալ ոտանաւոր հատուածքն գրուած էին:

Դասք ի ստիւտ առ Տէր:

« Զինն չարիք յաճախեցան, վէրք իմ կրկին նորոգեցան. ո՛հ անցեալ անցքն ո՛չ բաւեցան, վերաց վերայ վէրք կուտեցան. միթէ իմ կար վիմաց իցէ, զի թշնամին միշտ զին խոցէ՝ զիս խոցէ:

Երկին երկնէր և հեծեծէր, վասն իմ խղճոյս ցաւ ծնանէր. ո՛հ. իսկ թշնամին ներանդութէր, զի հնարիւքն դուն գործէր. միթէ իմ կար վիմ:

Շուրջ զինն լարեցոյց ծովակի առ ի յառնել յարայատակ. ո՛հ. տապալել զիս հողոյ քատակի իմ վերայ բանայ դրօշակ. միթէ իմ կար:

Ազատեալ զիս ի թշնամոյս, ո՛վ ամենաիրկիչ Յիսուս. ո՛հ. արդ աչք գերոյս են՝ ի քեզ կոյս զի չարն ռիսայ յոյժ հիքոյս յոյժ հիքոյս. միթէ իմ կար վիմաց:

Աստուած մարդոց ի մեղս էր:

Վարանեալ անձն իմ զեզերի. մնաց բանս միշն հզօրի. սիրով իմով եղէ գերի. աւաղ սէրն իմ. . . »:

Իսկ ցուցակին վերնադիրը ըստ այսմ էր:

Ի ՌՄԺԲ Բաւոյն և յԱպրիլի ամսոյ Խոմե, ի հնգերորդէ իւրաքէն յինանց, որ էր Կոնստանդնուքոյ Խաչին, Հոգեւոր Հայրն Սեբեօն Արքեպիսկոպոս Ժառանգաւոր Աթուղիկոս Թեմայն Հայոց:

ներք: Որ ի վարդապետութենէն իւրմէ ոչ զոք էր ձեռնադրեալ, ոչ զքահանայս և ոչ զայլ ատօմճանաւորս:

Կախ ձեռնադրեաց զՄովսէս վարդապետն, որ էր ի գործ Եռեւրակութեան սրբոյ Երուսաղէմայ ի Կարին՝ ի Մայիսի ԺԳին և ի Հոգեգալուստ կիւրակէին:

Երկրորդ ձեռնադրեաց զերիս Համշիրակ եղբարն, զմիաբանն սրբոյ Աթոռոյս զՂուկաս վարդապետն զառաջնորդն ԸՋ միւսնոյ, զԵսայի վարդապետն զԵռարակն Եւզոկիոյ, զՊետրոս վարդապետն զԵռեւրակն Տիգրանակերտու: Ի Յունիսի ամսոյ ԺԼ օրն երեքշաբաթ ի տօնի որդւոց և թուանց սրբոյն Գրիգորի մերոյ Ղուսաւորչին:

Երրորդ ձեռնադրեաց զԵրեմիայ՝ զՄըկերտիչ՝ զՄեսրօպ և զՊօղոս սարկաւազունն արեղայս, զՂուկիանոսն և զՐատնիանոսն սարկաւազունս, և զՅօհաննէսն Զահրէկալ: Ի նոյնմբերի ԹԻ, և ի կիւրակէին՝ որ զկնի տօնի սրբոց Հրեշտակապետացն, ի ՌՄԺԳ թուականին մերում:

Չորրորդ ձեռնադրեաց զերիս եպիսկոպոսոսն, զՍտեփաննոս վարդապետն՝ զառաջնորդն վանից սրբոյ Առաքելոյն Բարդուղիմէոսի, զԻսահակ վարդապետն զառաջնորդն Թամղարայու, և զԳասպար վարդապետն զառաջնորդն Շնքուշոյ: Ի Յուլիոի ԺԱ՝ որ էր բարեկենդան կիւրակէն Վարդապետի:

Հինգերորդ ձեռնադրեաց Եպիսկոպոս ՂԵնատն, զՌեթէոս, և զՍտեփաննոս վարդապետն զմիաբանն սրբոյ Աթոռոյս, և զՌահայու առաջնորդ Յօնան վարդապետն: Ի Դեկտեմբերի ԺԲ, որ էր բարեկենդան կիւրակէն սրբոյն Յակոբայ:

Ի ՌՄԺԳ թուականին մերում:

Վեցերորդ ձեռնադրեաց Եպիսկոպոս զԿարնոյ առաջնորդ Բաղասար վարդապետն, զՀասան-ղալու առաջնորդ Աւետիք վարդապետն և զսրբոյ Աթոռոյս միաբան Սանահնեցի Գրիգոր վարդապետն: Ի յԱպրիլի Գ և ի կիւրակէ աւուր սրբոյ Ջատիկն:

Եօթներորդ ետ զԾայրագոյն զաւազան Տեղապահ Մկրտիչ վարդապետին՝ և Ջաքարիայ վարդապետին, ի Մայիսի Է և ի կիւրակէի երեւման սրբոյ Խաչին:

Ութերորդ ձեռնադրեաց եպիսկոպոս զՅօհան վարդապետն սրբոյ Աթոռոյս միաբան, և զՊաղասար Վանցի՝ յառաջնորդութիւն Կարմաւոր վանիցն՝ և ի միաբանութիւն սրբոյ Աթոռոյս, որ յառաջնութեան կաց զՎան, և այժմ ևս եղև վերջսին Եռեւրակ նոյնոյ տեղոյն: Ի Յունիսի ԻԳ ի Հինգերորդ կիւրակէի Եղիական յիսնակին:

Իններորդ ձեռնադրեաց Եպիսկոպոս զՊօղոս, զՍարգիս և զԳրիգոր վարդապետն զմիաբանն սրբոյ Աթոռոյս, և զԱրապկերու առաջնորդ Պետրոս վարդապետն, և զՏիգրանակերտու առաջնորդ Կարապետ վարդապետն և զսրբոյ Երուսաղէմայ միաբան Գարբիէլ վարդապետն, ի Սեպտեմբերի ԺԲ և յերկրորդում կիւրակէին որ յետ սրբոյ Խաչկերացին:

Տասներորդ ձեռնադրեաց զԿարապետ, զՅովսէփ և զՓիլիպպոս սարկաւազունն արեղայս: Ի Նոյեմբերի ԺԹ: Ի յիսնակաց բարեկենդան կիւրակէն:

Ի ՌԹԺՋ թուին, ի Փետրվարի ԺԱին, և ի սրբոյն Խահակայ Հայրապետի կիւրակէին,

Մեծապատանդութեամբ ձեռնադրեաց Եպիսկոպոս զմիաբանսն սրբոյ Աթոռոյս՝ այս ինքն՝ զԵղվարդեցի լուսարար Գրիգոր վարդապետն, զԱրքեպիսկոպոս վարդապետն, զԱռնձեցի Հնդու նուիրակ Յովսէփ վարդապետն, զԱրքեպիսկոպոս վարժապետ Ստեփան վարդապետն, և զՅօշականցի զրազիր Երեմիայ վարդապետն, նաև զԱպահանցի Մկրտիչ վարդապետն՝ ըզնուիրակն սրբոյ Երուսաղէմի:

Երկուտասաներորդ ձեռնադրեաց Եպիսկոպոս զՄինաս վարդապետն միաբանսն սրբոյ Աթոռոյս, և զԱւետիք վարդապետն ի յառաջնորդութիւն սրբոյ վանիցն Խորվիրապայ և ի միաբանութիւն սրբոյ Աթոռոյս, և զԱրգիս վարդապետն ի յառաջնորդութիւն Բաբերդու, ի Յուլիսի ԺԲին և ի Վարդապետի բարեկենդան կիւրակէին:

Ի ՌՄԺԻ Թուոյն մերում:

Երեքտասաներորդ ձեռնադրեաց Եպիսկոպոս զԻսկոպոս զիս զմեղսաների ծառայս իւր զՄկրտիչ վարդապետս, նաև զՎեդու սուրբ Արապետի Առաջնորդ Յօհան վարդապետն՝ ի վերայ նոյն վանիցն, և զԱստապատեցի Միքայէլ վարդապետն յառաջնորդութիւն նորին գեղջ սրբոյն Ստեփաննոսի նախապիայի վանիցն: Ի ՌՄԺԻ Թուոյն, ի Յունիսի ԺԵ, ի չորրորդում կիւրակէի Եղիական յիսնակին: Որոց աէր աացէ վայելել:

Չորեքտասաներորդ յառաջ քան զայս ի Յունիսի Ե և յերկրորդում կիւրակէի սոյն յիսնակիս, որ է տօնն սրբոյ Լշմիածնի, ետ զաստիճան մասնաւոր վարդապետութեան օրհնածին որդւոցն իւրոց՝ Յովսէփ և Փիլիպպոս արեղայիցն, ի ՌՄԺԲ Թուոյն մերում:

Հնգետասաներորդ ձեռնադրեաց զԿոստանուրսն իւր զՍտեփաննոս և զԻսահակ սարկաւազունսն արեղայս ի Սեպտեմբերի ԻԼ, ի տօնի Վարագայ սուրբ Խաչին: Որոց աացէ Տէր վայելել:

Ի ՌՄԺԺ Թուոյն մերում:

Վեցտասաներորդ ձեռնադրեաց Եպիսկոպոս զՀորեսին միաբանսն սրբոյ Երուսաղէմի՝ ի միաբանութիւն նմին ըստ խնդրոյ նորին Պատրիարք Պօղոս վարդապետին, այս ինքն զԱստարացի Արգիս վարդապետն՝ որ էր նուիրակ Եղեղիոյ, զՅամթեցի Աւետիս վարդապետն՝ որ էր նուիրակ նոյն տեղոյն, զՆախիջևանցի Ջաքարիա վարդապետն՝ որ էր նուիրակ Կարնոյ և զՀամադանցի Յովհաննէս վարդապետն՝ որ էր նուիրակ Հնդկաց: Բնդ որոց ձեռնադրեաց և զԲանաքեռցի Յովհաննէս վարդապետն ի միաբանութիւն սրբոյ Աթոռոյս՝ որ նոր էր եկեալ ի Նուիրակութենէն Հաշտարխանու: Ի բարեկենդանի միջին կիւրակէին՝ որ յետ տօնի սրբոյն Սահակայ Հայրապետին, ի Փետրվարի Լ: Որոց Տէր աացէ վայելել:

Ի ՌՄԻ Թուոյն մերում:

Եօթնտասաներորդ Ստեփաննոս և Իսահակ արեղայիցն ետ զգաւադան և զԷշխանութիւն մասնաւոր վարդապետութեան՝ ի Հոգեգալուստ կիւրակէին, որ էր Մայիսի ԺԵ:

Ութնտասաներորդ ձեռնադրեաց ըզրազիր Ղուկիանոս և զԷւր սպասաւոր Յովհաննէս՝ և զՂուսարարի Մարտիրոս սարկաւազունսն արեղայս, ի Ղիւտ Խաչի կիւրակէին, ի Հոկտեմբերի ԻԳ: Որոց Տէր աացէ վայելել: Բնդ սոցին և զսպասաւոր

ըննիւր Եփրեմն ձեռնադրեաց Սարկաւագ:

Իննեռաններորդ ձեռնադրեաց Եպիսկոպոս զՏաթևու Եռաջնորդ Ղազար վարդապետն և զԿարսեցի Սուքիաս վարդապետն ի միաբանութիւն սրբոյ Եթռոյս, զոր և կարգեաց Եռաջնորդ Կարսայ, և զԹամզարայու Եռաջնորդ Միքայէլ վարդապետն և զԱգուլեցի Յարութիւն վարդապետն ևս ի միաբանութիւն սրբոյ Եթռոյս: Եւ և զՀորեսին բնական միաբանսն սրբոյ Եթռոյս՝ այս ինքն ըզՎաւիթ վարդապետն Թիֆլիզեցի, զՅովսէփ վարդապետն Սանահնեցի, որ էր օրհնածին որդի և աշակերտ իւր, զԳալուստ վարդապետն Աշտարակեցի, որ էր արտաքին գործակալ և վէքիլ սրբոյ Եթռոյս, և զՓիլիպպոս վարդապետն Եռնջեցի, որ ևս էր օրհնածին որդի իւր, ի վեցերորդ կիւրակէի յայտնութեան Յիսնակին, որ էր Դեկտեմբերի ԻՆ: Որք բարեաւ վայելեսցեն:

Ի ՌՄԻԵ Թուոջն մերում:

Քսաներորդ Ղուկիանոս՝ Յովհաննէս՝ Մարտիրոս և Լջմիածնայ գեօղացի Սողոմոն Երեզայիցն ետ զգաւազան և զԷջթանութիւն մասնաւոր վարդապետութեան, ի տօնի սրբոց առաքելոցն Պետրոսի և Պօղոսի և յաւուր հինգշաբաթի. որ էր Դեկտեմբերի ԻԷ: Բարեաւ վայելեսցեն:

Քսանեմիերորդ ձեռնադրեաց զօպագաւորսն իւր զՆերսէս, զԵփրեմ և զԽաչատուր Սարկաւագունսն. Երեզայս, ի վեցերորդ կիւրակէի որ զկնի սրբոյ Խաչին և տօնի սրբոց Եւետարանչացն ի ՌՄԻԵ Թուոջն մերում, որ էր Հոկտեմբերի Ի: Որոյ Տէր տացէ վայելիլ:

Քսանեկերկուերորդ ետ զգաւազան և զԷջթանութիւն ծայրագոյն վարդապետութեան միաբանիցն սրբոյ Եթռոյս՝ Եղեգաձորցի Երրահամ, Եղվարդցի լուսարար Գրիգոր, Աշտարակեցի գործակալ Գալուստ, Կարբեցի վարժապետ Սահլանոս, Յօշականցի զրազիր Նրիմիա, իւրոյ իսկ Վեհապետին Սրբազանի նախապատիւ սպասաւոր և հանդերձապետ Մկրտիչ Քանաբեռցի և Թիֆլիզու Եռաջնորդ Յովհաննէս՝ և Սանահնեցի Յովսէփ Եպիսկոպոսացն, ի Յիսնակաց բարեկենդան կիւրակէին՝ որ տասներորդ էր զկնի սրբոյ Խաչին՝ ի Նոյեմբերի ԺԷ:

Քսանեկերեքերորդ ձեռնադրեաց Եպիսկոպոս զԹարսիզու Նուիրակ Մեսրօբ, որ ի Նուիրակութենէն նոր էր եկեալ ի սուրբ Եթռոս, զԼջմիածնեցի Պետրոս՝ զոր և կարգեաց Նուիրակ Ռոռումէլու, զԿարսեցի Յակոբ՝ որ է վէքիլ սրբոյ Եթռոյս, զսրբոյն Թամայի Եռաքելոյ վանից միաբան Մատթէոս, զսրբոյն Հովսիսիմի վանից Եռաջնորդ Եւեթիս, զգրազիր Մատթէոս, աքարապ զԽաչակ, զՌեթէոս վարդապետի սպասաւոր՝ Գրիգոր և զիւր իսկ Վեհին Սրբազանի սպասաւոր միւս Խահակ վարդապետն, ի հինգերորդ կիւրակէի ձմեռան Յիսնակին ի Դեկտեմբերի ԺԷ: Որք բարեաւ վայելեսցեն:

Ի ՌՄԻԳ Թուոջն մերում:

Քսանեչորսերորդ Ներսէս, Եփրեմ և Խաչատուր արեղայիցն ետ զգաւազան և զԷջթանութիւն մասնաւոր վարդապետութեան ի Տեառնընդառաջե աւուրն, որ է տօն քառասնօրեայ գալստեանն Քրիստոսի ի տաճարն, որ յամենայնում

ամի միշտ ի Փետրվարի ԺՂ-ն կատարի։
Որոց տացէ Տէր վայելիւ։

Քսանեհինգերորդ ձեռնադրեաց Եպիսկոպոս զԱրարացի Մատթէոս վարդապետն՝ իմիաբանութիւն և ի սպասաւորութիւն սրբոյ Արարպետի վանիցն, և ի վանահայրութիւն սրբոյ Դանիէլի վանիցն։ Ընդ նմին և ձեռնադրեաց զԱեպաստիոյ սրբոյ Հրեշտակապետի վանից Առաջնորդ Յովհաննէս վարդապետն, և զԱմասիոյ և զՄարսիւսնու Առաջնորդ միւս Յովհաննէս վարդապետն՝ յերկրորդ ծաղկադարդի կիւրակէին, որ էր Յունիսի Ա։

Քսանեհինգերորդ ձեռնադրեաց Եպիսկոպոս զԱրարնոյ Առաջնակ Փառակեցի Խառնակ վարդապետն ի միաբանութիւն սրբոյ Աթոռոյս, և զսրբոյն Սաղիմայ միաբան Արաբեցի Արարպետ վարդապետն՝ ի միաբանութիւն սրբոյ Արուստղէմի սրբոց Յակօբեանց վանիցն։ Ի վեցերորդ կիւրակէին, որ զկնի սրբոյ Խաչին և տօնի սրբոց Աւետարանչացն, որ էր Հոկտեմբերի ԺԹ։ Որք բարեաւ վայելեացն։

Այլ և Թօխաթցի Ղառստեհողլի կօչեցեալ Յարութիւն վարդապետ ոմն՝ ի ՌՄԺԲ թուոյն զնացեալ ի Գեանջայ ի չէք Խարայէն Եպիսկոպոս ձեռնադրեցաւ, զոր իմացեալ Սրբազանին ընդ բանիւ արար զնա։ Եւ մնաց այնպէս ի յերկար ժամանակըս, ապա զըջացեալ դիմեաց ի սուրբ Աթոռս՝ առ ոսս Սրբազանին, բերելով և զաղերսանաց թուղթս վասն իւր առ Սրբազանն ի Պօլսոյ Պատրիարք Գրիգոր վարդապետէն։ Եւ Սրբազանն ներեաց նմա, և զապաշխարանս եղեալ ի վերայ՝ պահեաց աստ մի ժամանակ։ Յետոյ արար զնա առաջնորդ Արարնոյ, և զկնի միոյ տար-

ւոյ երեք ի սուրբ Աթոռս, և ըստ խնդրոյ Արարնոյ ժողովրդեանն ետ նմա զիշխանութիւն Եպիսկոպոսութեան այսու կերպի։ Օհ թէպէտ անվաւեր և ապօրինաւոր ըր ձեռնադրութիւն նորին՝ որ ի չէք Խարայէն, ըստ այնմ՝ զի ի մերմէ վիճակէ է. բայց որովհետեւ օծեցեալ էր՝ մանաւաղ զի չէք Խարայէն յայնմ ժամանակի յորում ձեռնադրեալ էր զնա՝ դեռ չէր բաժնադրեցեալ, վասն որոյ ոչ էօծ զնա Սրբազանն կրկին, այլ զգետաւորեցուցեալ զնա ընդ միւս նորընծայիցն վերոյգրեցելոց, ուրոյն ի նոցանէ և նախ քան զպատարադն երեք առաջի մեծի Աեդանոյն. զփող մի Աւետարան ընթերցեալ ի վերոնորա, ետ նմա ըստ կարգի ձեռնադրութեան՝ զթաղ, զմատանի, զգաւազան, զԱւետարան ի գիրկն բաց ի յօծմանէ։ Եւ այսպէս զանընդունակ Եպիսկոպոսութիւնն նորին արար ընդունելի, և վերջս տին արարեալ Առաջնորդ Արարնոյ՝ դարձոյց անդ։

Ի ՌՄԺԳ թուոյն մերում։

Քսանեհեթներորդ ձեռնադրեաց Եպիսկոպոս զսրբոյն Սաղիմայ միաբան Հաճընցի Սարգիս վարդապետն ի միաբանութիւն սրբոյ Արուստղէմի սրբոց Յակօբեանց վանիցն, զԹրակիոյ առաջնորդ Յակօբ վարդապետն՝ յառաջնորդութիւն նոյնոյ քաղաքին և համայն վեճակացն նորին, զՇողակաթի առաջնորդ Ստեփաննոս վարդապետն և զԶորագեղու առաջնակ առաջնորդ Գազար վարդապետն ի միաբանութիւն սրբոյ Աթոռոյս։ Ի Փետրվարի ԺՂ, ի տօնի քառասնօրեայ գալստեանն Քրիստոսի ի տաճարն։

Քսանեութեանը ձեռնադրեաց Եսիսկոպոս զՍանցի Կարապետ վարդապետն ի միաբանութիւն սրբոյ Աթոռոյս, և զՀոռայ առաջնորդ Բաղտասար վարդապետն՝ յառաջնորդութիւն սրբոյն Խնոնոսի վանիցն, զԳուղայեցի Աւետիք վարդապետն, և զԳուղայեցի Գուկաս քորդապետն՝ ի միաբանութիւն սրբոյ Աթոռոյս: Ի Սեպտեմբերի ԻԷ՝ ի տօնի արազայ խաչին:

Քսանեկներորդ ձեռնադրեաց Եսիսկոպոս զԱստապատցի Յովհաննէս արդապետն՝ յառաջնորդութիւն և ի այրութիւն սրբոյ Կարապետի անապատին՝ որ Կառւց անապատ կոչի, և զԽարերթու առաջնորդ Իսահակ վարդապետն՝ յառաջնորդութիւն Գատմաց վանք յօշեցեալ սուրբ Աստուածածնի վանիցն, ի Նոյեմբերի ԻԲ, յառաջնորդութիւն կիւրակէի Յայանութեան Յիսնակին: Որք բարեաւ վայելեցեն:

Ի ՌՄԻԵ Թուոյն մերում:

Երեսներորդ ձեռնադրեաց Եսիսկոպոս զսրբոյ Գէորգեայ վանից առաջնորդ Բարսեղ, և զԹիֆլիզեցի Ժամասած Յարութիւն վարդապետն ի միաբանութիւն սրբոյ Աթոռոյս, զկնի Հոգւոյ դալստեան Հինդերորդ կիւրակէի երեքշաբաթի օրն, որ էր Յունիսի ԻԲ: Որք բարեաւ վայելեցեն:

Ի ՌՄԻՂ Թուոյն մերում:

Երեսունևմերորդ ձեռնադրեաց ըզՍեբաստիոյ սուրբ Նշանի վանից առաջնորդ Յակոբ վարդապետն ի յառաջնորդութիւն նոյն վանիցն և քաղաքին ըստ խնդրոյ Ժողովրդոց տեղւոյն: Ի Հոգեգալուստ կիւրակէին՝ որ էր Յունիսի Դ:

Երեսունևերկուերորդ ձեռնադրեաց զԿեսարացի Պետրոս վարդապետն, որ էր վէբիլ Կոստանդնուպօլսոյ Պատրիարքին, ըստ խնդրոյ նոյն Պատրիարք Օսքարիա վարդապետին՝ և իշխանաց նոյնոյ քաղաքին այնու պայմանաւ՝ զի մնացէ ընդ ձեռամբ Պատրիարքին: Ի յերրորդ կիւրակէին ձմեռան Յիսնակին, որ էր բարեկենդան սուրբ Յակոբայ պահոցն, ի Դեկտեմբերի Ժ:

Ի ՌՄԻԵ Թուոյն մերում:

Երեսունևերեքերորդ ձեռնադրեաց զՊաղմաստցի Ստեփաննոս վարդապետն Եսիսկոպոս ի յառաջնորդութիւն սրբոյն Բարդուղիմէոսի առաքելոյն և նորին վիճակացն, ի յերկրորդում կիւրակէին ըզկնի Հոգւոյ դալստեան, որ է տօն Լշմիածնի: Ի Յունիսի Ժ: Որք բարեաւ վայելեցեն:

Երեսունևչորսերորդ ձեռնադրեաց Եսիսկոպոս զսպասաւորն Օսքարիա Պատրիարքին զՍանահնեցի Յակոբ վարդապետն՝ ի միաբանութիւն սրբոյ Աթոռոյս, նոյնպէս և զԳուղայեցի Գայրուս վարդապետն՝ ի միաբանութիւն սրբոյ Աթոռոյս, և զԱկնցի Կարապետ վարդապետն՝ ի յառաջնորդութիւն Արապկերուքաղաքին և նորին վիճակացն, ի չորրորդում կիւրակէին զկնի Հոգւոյ դալստեան, ի գալն մեծ ուղտաւորացն ի Յունիսի ԻԳ:

Ի ՌՄԻԸ Թուոյն մերում:

Երեսունևհինգերորդ ետ զգաւազան և զիշխանութիւն Ծայրագոյն Վարդապետութեան՝ Օնաբերթցի Մեսրօբ, Կարնեցի Յակոբ, Առնջեցի Փիլիպոս, Կաւակերացի զրազիր Մատթէոս, իւ-

րոյ իսկ ինքեան Սրբազանին աշակերտ
Գեղամացի Սահակ և Սանահնեցի Յա-
կոբ վարդապետացն: Ի Մարտի երեք ի
յԱղուհացին, և ի Տնտեսի կիւրակէին:
Որոյ տացէ Տէր վայելել բարեպէս զսուրբ
կարգս իւրեանց:

Աւարտումն եղև ստրուկ տնտեսին ի ՌՄԼԱ
թուոյն ի Սեպտեմբերի ԺԵ, ի վայելս զԹառատ
Հօրն իմոյ: //

ՅԻԶԱՏԱԿԱՐԱՆ

Ռ Ռ Ի Ս Ք Ը Ն Դ Պ Ա Ր Ս Ի Կ Ս

Ի ՇԵՋԱԿԱՅՍ ՇՈՒՇԻՈՅ

Արդ՝ յամս Մեծի և Ինքնակալ Այ-
սերն ամենայն Ռուսաց՝ Ալեքսանդր
Պաւլովիչին՝ ի մերումս ժամանակի 1816
ամի Տեառն, եղև պայմանադրութեամբ
հաշտութիւն 13 ամաց ի մէջ Ռուսաց և
Պարսից: Իբր թէ՛ տէրութիւնն Պարսից
փոքր գոյով՝ հնազանդեցի հարկս տա-
լով տէրութեանն Ռուսաց. և այն պայ-
մանադրութիւն տեւաց յամս 9 կամ 10
մինչև ի 1826 թիւն: Արդ՝ յառաջ քան
զլրումն պայմանադրութեանն սոցա ժա-
մանակ, վասն բազում յանցանաց մերոց՝
վախճան ընկալեալ փոխեցաւ առ Քրիս-
տոս յիշեալ ամենողորմած ինքնակալ
Այսրն ամենայն Ռուսաց՝ Ալեքսանդր
Պաւլովիչն յամի Տեառն 1825 թագա-
ւորեալ յամս 25. որում յաջորդեալ
տեղակալեաց Նիկոլայ Պաւլովիչ եղբայր
նորա՝ ընդ նորա, և նստաւ յաթոռն Ինք-
նակալութեան ամենայն Ռուսաց յամի
տեառն 1826: Բայց որպէս աւագ եղբայ-
րն, նոյնպէս և նորոգ օժեալն մի քան զմի

ողորմած և խնամաւոր եղին առ Հայոց
աղքս, իսկ ահարկուք առ բոլոր սահմա-
նակից տէրութիւնսն, հաշտ ունելով ընդ
իւրեանս զամենայն կարծեցեալ թշնամի-
սն, խաղաղասէրք, ողորմածք և առա-
տաձեռք, արդարադատք յանցաւորաց և
պատժարժան վնասակարաց իւրեանց. մը-
տախտհք, բարեխորհուրդք, քննիչք կանո-
նաց, օրինաց և դատատանաց, ամենեւին
զօրացեալք խաչին Քրիստոսի, ծաղ-
կեալք հաւատով և պէս պէս առաքի-
նութեամբք:

Արդ՝ յանդորրութեանս այս միջոցի՝
երթ և եկս լինէր միշտ յերկաքանդէւր
տէրութենէ առ միմեանս բարեկամաբար.
վասն որոյ ի 1826 ամի տեառն՝ Ինքնակալ և
Մեծազօր Այսրն ամենայն Ռուսաց Նի-
կոլայ Պաւլովիչն. դեսպան առաքեաց առ
Պարսից տէրութիւնն ի սակս սահմա-
նաց իրիք, զմեծ ոֆիս Գեներալ Մենշկով
կոչեցեալ, և զբեաց ի ձեռն դեսպանին
իւրոյ՝ և ասէ. կամ զբերալ սահմանն
հանդերձ յանձնառեալ հարկօքն հաւա-
նեցի ալ մեզ տէրութիւնն Պարսից,
և կամ թէ ոչ՝ պատրաստեցի ի պատե-
րաղմ. յերկուց աստի յոր և հաճեցի՝
ընտրեսցէ:

Եւ ինքն՝ տէրութիւնն Ռուսաց՝ յա-
ղաքս պայմանին անհոգացեալ միա-
մտութեամբ, դնէր ի լայնածաւալ սահ-
մանս. Տէրութեան իւրոյ զսակաւ սակաւ
զօրս անցիցն պահապանս, և սպասէր եր-
կայնմտութեամբ վերադարձման դեսպա-
նին իւրոյ ի Պարսից տէրութիւնէն:

Իսկ ճշմարտասէր տէրութիւնն Ռու-
սաց՝ մինչ աւակաւին յայսմիկ խորհրդեան
էր, ահա նկենդ ժողով օձաբարոյ՝ չար և անօ-

րէն միշտ ռիսակալ անհաշտ թշնամի տէրութիւնն Պարսից՝ ըստ բնածին չար սովորութեանն իւրոյ ուխտագանց եղեալ՝ արգել առ ինքն զբնագին Մեծի Այսսերն ամենայն Ռուսաց, և ինքն գաղտագողի զօրաժողով եղեալ գունդ կազմեաց ի չորս առաջս բաժանեաց, ունելով զլուխ ամենայն զօրացն՝ զմին յորդուոց իւրոց Ապասի միրզայ կոչեցեալ շահգատայն, և այս՝ թիկադրութեամբ և ստիպմամբ սէյիտաց՝ աստի առ ինքն փախուցեալ խանիցն, և բազմիցս զրութեամբ ի Ռուսաց տէրութեանն բնակեալ Տաճիկ իշխողաց։ (Ասէր, ի նուաճել մեր զգաւառնն զայնոսիկ, զիւրաքանչիւրոց յառաջին վիճակաց զստացուածսն՝ իւրաքանչիւր խանիցդ շնորհեցից բաց յայլոց)։

Այսու խորհրդով՝ չար և խորամանկ ազգն Պարսից՝ ասպատակ սփռեալ յամենայն սահմանս տէրութեանն Ռուսաց, կոտորելով՝ ըմբռնելով զսահմանակալ զօրսն Ռուսաց, յառաջ իրադացեալ իբրեւ զգող՝ նուաճեաց զբազում գաւառս Հայոց ընդ ձեռք իւրովք. և եկեալ շրջապատեցաւ զամուր բերդին Շուշույ հարիւր հալար արամբք՝ ձիաւորք և հետեակօք, եկօք և բնակօք, յամենանն յուլիսի ի 20։ Այլքն ի խորանս դադարեալք, բնակքն գայլացեալ գազանացեալ զցայգ և զցերեկ, գունդ գունդ սփռեալք ի գաւառս և ի գետօղս Հայոց, զորս՝ գտանէին արս կամ կանայս, ծերս և տղայս՝ յամրոցացն տեղեաց կալեալ իջուցանէին, աւար առեալ մերկացուցանէին, պէս պէս և դժնդակ լկանօք սպանանէին, և զբազումս կապեալ ձեռս ի յետս ի բանակ շահգատային իւրեանց ածէին։ Օպահեստս և զստա-

ցուածս, զկահ և զկարասիս Հայոց՝ առ և ապուռ արարեալ՝ իսպառ ունայնացուցին յամենայնէ, զտունս և զբնակութիւնս Հայոց, զայգիս զանդս և զոճս հրկէզ արարեալ՝ քանդեալ՝ աւերեալ կործանէին. և զոր միանգամ երեւիւր արտաքոյ բերդին Շուշույ գաւառք և գետք՝ յաճիւն հնոցի դարձուցին։

Ըստ այսմ՝ անհնարին տազնապ տառապանաց հասուցին և այլ գաւառացն Հայոց՝ Շուրանու, Կուլիոյ, Ալիսաւէթուպօլոյ, Տայոյ, Պուգարաց և Բամբակաձորոյ, մնացելոցն ի Պորէս և յամուրվայրըս ձորոց և քարանց՝ բնաւ ոչ գոյր յոյս կենաց այլ ևս յաւուրս ինչ. վասնզի ուրեք փախստեան ելս անհնար էր ումեք գտանել. զի զելս և մուտս ճանապարհացըն կապեալ էին այլազգիքն մեկնազինօք. ուստի անօգնական յամենայն ուստեք մնացեալ Հայոց, հոնապազօր ժողովեալ քահանայքն հանդերձ ժողովրդովք՝ արամբք և կանամբք, մեծաւ և փոքումբք յեկեղեցիս իւրեանց զցայգ և զցերեկ մեծաւ հառաչմամբ զարքայն Արկիից յօգնութիւն կոչէին ինքեանց և ասէին՝ “Օգնութիւն մեզ ի Տեառնէ եկեսցէ, որ արար զերկինս և զերկիրս. և օր ըստ օրէ առատանային ի տուրս, յաղօթս և յօղորմութիւնս, և ասէին” “Արա՛ գնոսա որպէս զանիւ, և որպէս զեղէգն առաջի հողմոյ. այսպէս հալածեսցես զնոսա մրրկաւ քով. և բարկութեամբ քով խռովեցուցես զնոսա, և այլն։

Աւ Շահգատայն ստէպ ստէպ դեսպանս առաքէր ի բերդն Շուշույ առ զլիաւոր զօրապետն Ռուսաց պօտպօլիովնիկ Յոսէփ Անտօնիչն՝ և հաւատարիմ համա-

խոհ իշխանսն Հայոց և ասէր. մի՛ ընդվայր աշխատիք տքնելով զցայգ և զցերեկ, համբերելով քաղցոյն և նեղութեանն. զի ոչ էք կարողք զդէմ ունիլ այսչափ անթիւ զօրացս իմոց. զի ես ի վերայ բերդին ձերոյ այնքան նստելոց եմ, մինչև առից զդա որպէս և իցէ. և արդ՝ դուք որով յուսով՝ մինչև յերբ քաղցեալ և ծարաւի բնակիք ի բերդիդ. ոչ տեսնէք և լսէք՝ թէ զորչափ գաւառս նուաճեալ եմ ընդ ձեռք իմովք. անցեալ ընդ Ղուսի և ընդ Շրուան, անցանելոց եմ ևս ընդ Թիֆլիզ և յԱստրախան. եթէ զօրօքն Ռուսաց պարծիք, չիք ինոցանէ ձեզ օգնութիւն. զի դարձեալ են յետ առկայս ընն իւրեանց. արդ՝ եկայք հաւանեցաւուք ինձ, և տուք զամբողջ ձեր յօժարութեամբ կամաց ի ձեռս իմ. և ես ըստ հաճոյից ձերոց կառավարեցից զձեզ. և այլ ևս սոյնպիսի հնարիւք գուն գործէր թարց պատերազմի առնուլ զամբողջն ի ձեռս իւր և ամբանալ ի նմա. Եւ այսպիսի խաբէութեան բանս խօսէր արտաքուստ, զի ի մտտանէին իւր ի բերդն՝ թափեցէ զմիտեալ թոյնն ի վերայ ազգիս Հայոց:

Եւ ի ներքուստ զօրապետն Ռուսաց, և հաւատարիմ իշխանքն Հայոց պատասխանեալ զվերջնն ասէին բան. թէ զիշխանութիւնդ և զթագաւորութիւնդ քո գրով մեզ տալոց իցես՝ ոչ ստախօսութեանդ հաւատամք, և ոչ զամբողջս մեր ի ձեռս քո տամք. այլ՝ մինչև ցվերջն կաթիլ պրեանցն մերոց՝ ունիմք հաւատարմութեամբ և հպատակութեամբ Ամենողորմ և Մեծի Այստիւն ամենայն Ռուսաց քաջութեամբ մեռանիլ ի ներքոյ պարսպիս, քան հաւանիլ սուտ և վա-

ղանցուկ բանիցդ քոց, և զանուն քաջութեան և հաւատարմութեան զնախնեացն և զմերն ի միասին ընդ վայր կորուսանել ի սակաւ ժամանակս:

Իսկ յառաջ քան զայս պօղոմիկ զօրապետն Ռուսաց, կալեալ զտաճիկ իշխողսն որք էին ի բերդին՝ կապանօք եդ ի բանախ, և զհասարակ տաճիկսն օր ըստ օրէ արձակէր ի բանակ Շահգատային իւրեանց. զի մի՛ ապստամբեալք Ֆեսս ինչ հասուցին Հայոց:

Եւ ինքն զզօրս Ռուսաց և զՀայոց յանձնեալ հարիւրապետաց և յիսնապետաց, զցայգ և զցերեկ տքնէին ի պահպանութիւն ամրոցին. և ունեւոր իշխանքն Հայոց՝ դրամովք, հացիւ և փայտիւ, և այլովք հարկաւորօք լցուցեալ զպէտս զօրացն Ռուսաց, այնպէս կառավարէին զնոսա. և զօրապետն յուսադրէր օր ըստ օրէ զՀայսն և պահէր զնոսա:

Յաւել ևս Շահգատայն դեսպանս առաքել ի բերդն, և ասել. ես խնայեմ ի ձեզ, զի մի՛ բարկութեամբ պատերազմի առեալ զբերդդ՝ և ի սուր սուսերի մաշեցիմ՝ զձեզ. այլ՝ դուք ինքնին եկայք ելէք արտաքս հաւանելով բանից իմոց, զի ապրեսջիք ի ձեռաց անթիւ զօրացս: Առեալ զօրապետին Ռուսաց զթուռնալից թուղթն ի դեսպանէ նորին, և հայհոյեալ ծիւծիւ պատառեաց զթուղթն՝ և ասէ. խաբեայութիւնն ոչ է գործ թագաւորի. եթէ կարող ինչ որ ես, մարտիր ընդ մեզ և մարտիւ առ զբերդս:

Եւ որդի Շահին լուեալ զայս ի դեսպանէն իւրմէ, բարկութեամբ հրամայէր զօրավարացն իւրոց յորձակիլ ի վերայ բերդին. որքան հրամայէր՝ նոքա թուլա-

ցեալ յեռօ դառնային. ոչ իշխէին գալ
ի վերայ բերդին. զի Աստուած կապեալ էր
զնոսա, որք ի զիմեւն զողային ահիւ:

Իսկ նորա տեսեալ թէ երկնչին զօրքն
յարձակիլ, սաստկութեամբ հրամայէր
ռմբաձգացն իւրոց՝ յամենայն կողմանց
բերդին՝ զցերեկ և զգիշեր մեծամեծ ուռմբս
ձգել. զի այնու գոնէ փնտս ինչ կարիցէ
հասուցանել տանց և բնակութեանց: Ի
գալստեանէն իւրմէ մինչև ի չուելն՝ 1200
ուռմբս ձգեաց ի բերդն, այլ ի խնամոցն
Աստուծոյ ոչ մի ինչ փնտս կարաց հա-
սուցանել մեզ, բայց ի յոյժ սակաւուց՝
իբրև ի հնդից կամ վեցից:

Մինչև ցայսմայր թէպէտ և զօրապի-
տըն Ռուսաց բազմիցս յղէր արս ի Թիֆ-
լիզ վասն ստանալոյ զհամբաւ ինչ ի կու-
տակալէն Ռուսաց, սակայն՝ անօրինացն
կալեալ ի ճանապարհին, զոմանս մերկա-
ցուցանէին, զոմանս սպանանէին, և զոմանս
կապեալ ձեռօք ի բանակն արդելուին:
Ապա տեսեալ զօրապետին՝ թէ կարի
յոյժ ընդ երկար ձգեցաւ պատահմունքն,
և ի Ռուսաց տէրութենէն անկարելի եղև
ստանալ զհամբաւ միամտութեան և օգ-
նութեան, յաւել ևս յղել զոմն Ասի-
պէկ անուն Հայ. որ նա ի մանկութենէ
անեալ էր ի Պարսկաստան՝ և հմուտ ևս էր
աղուեալաբարոյ արհեստիցն Պարսից: Ար-
բա առեալ ղթուղթն որպիսի և իցէ հնա-
րիք անցանէ ընդ զօրս Պարսից, և գնա-
ցեալ զաւուրց երկից կամ զչորից ճանա-
պարհ դէպ ի Տփիսիս քաղաք, ահա պա-
տահի նմա ի ճանապարհին յայնկոյս
Շամբու կոչեցեալ գետոյն առիւծատիպ
Ներայ Կնեալ Յովհաննէս Մատաթով
Հայկազն երկու հազար հինգ հարիւր ա-

րամբք. մատուցեալ տայ նմա ղթուղթ
պօղիմնիկին, զոր առեալ Ներային ըն-
թեռնու. որով հաւաստի զիտացեալ թէ
տակաւին բերդն Շուշույ չէ անկեալ ի
ձեռս այլազգեաց, հապճեպ ուրախու-
թեամբ չուէ անտի գալ դէպ ի յԱլիսա-
բեթպօլ. և մինչ գայրն ի ճանապարհին՝
և մերձ լինէր յԱլիսաբեթպօլ, տեսեալ
արտաքոյ քաղաքին զբանակ զօրացն
Պարսից, վասն որոյ և ինքն բանակ արար
անդէն ընդ դէմ նոցա: Ապա հրամայէ
զօրացն իւրոց՝ թագնաբար դալ մերձի-
նալ ի բանակն այլազգեաց. և ընդ ար-
շաղոյս առածօտուն՝ սկսանի առիւծա-
բար զոչմամբ յարձակիլ ի վերայ զօրացն
Պարսից, խումբ արարեալ յանկարծակի
սուսերամբերի, և խառնի յանդգնաբար
ի մջ զօրացն Պարսից, մինչև յերկուս
ժամա ի բերան հրացանի և ի ծայրս նի-
զակաց իբրև բաղայի՝ որ բառնայ զհաւ
և ղթուչուն, նոյնպէս և խաչիւն Պրիս-
տոսի զօրացեալ՝ արի և քաջ զինուորն
կնեալ Մատաթովն հանդերձ զօրօք իւ-
րովք, կոտորեալ և կալեալ երարձ զմե-
տասան հազար արսն՝ իբրև զհաւ մի
տկար:

Յնդանօր էր տեսանել զհեղիղ արեանց
կոտորելոցն, զտաքնապեալ մռնչմունս մի-
րաւորելոցն, և զմաղապուրծ ընթացմունս
թօսարով փախչողացն: Յայսմիկ մարտի
սպանանի և քեռի Շահգառային՝ Ամր-
խան սարտարն. իսկ մնացեալքն՝ տարա-
դէմ փախուցեալ անկան ի բանակ Շահ-
գառային, սևերես և կորակոր ամօթով:
Իսկ և քաջասիրտ զիւցազնն՝ կնեալ
Մատաթով զբազում կալեալսն ի Պար-
սից. ածէ յԱլիսաբեթպօլ կապանօք, և

ինքն առնու զգորս իւր և բանակի արտաքոյ քաղաքին յաւուրս ինչ, մինչև գալ հասանիլ առ ինքն միւս բանակն Ռուսաց:

Ի յայս մարտիս քաջասիրտն Մատաթով և հար զՊարսիկս երկք հազար սալստաթով, զմետասան հազարս իբրու ցաքատու կնտորեալ սպառեաց սրով և ումբով:

Որք խորհէին զՀայս նուաճել ընդ ձեռով, Զորս կոտորել և զորս տանիլ լռելով,
Վրէժխնդիր նոցա նախ Ստուած Կրով,
Ապա եղև Հայկազուն քաջն Մատաթով:

Եւ մինչ լուաւ Հաջգատայն՝ զգալն Մատաթովին, զհամբաւ պատերազմին, զկոտորումն զօրաց իւրոյ, զսպանումն քեռոյն իւրոյ, և զըմբռնումն խանից իւրոց, զկէս զօրաց ընդ առաջ Ռուսաց զօրացն յղեալ, և ինքն փութանակի հրամայեաց հրձիգ առնել զբանակն ի գիշերի, չու արարեալ զնաց թաքուն ի դաշտ անդըր՝ և բանակ հա յեզր Տարտար գետոյն, ի սեպտեմբերի 5՝ յաւուր կիւրակէի միաշաբաթին:

Ոչնի քանի աւուրց ևկն և հաս ինչալ Անշիֆ Պասգեկին վեց հազար արամբք՝ յԱլիսաբեթուպոլ քաղաք, առ կնեաղ ենարալն Մատաթով. որոց խառնեալ զգորս յիրեար՝ չուեցին անտի դալայսր անցանել ընդ գետն Տարտար. և տեսեալ յայսկոյս Տարտար գետոյն բանակեալ զօրքն Պարսից, և զմեկնազէսն յղեալ ընդ առաջ՝ իբրև կէս աւուր ճանապարհ: Ի տեսանին զմիմեանս, երկրքին կողմունքն զգուշութեամբ պատրաստին ի պատերազմ: և ընդ արևուն մասնել, զենրալ Պասգեկին հրամայէ զօրաց իւրոց, և ասէ. ի սկսանիլ պատերազմին ի վաղիւ, որքան նորա մօտենան առ ձեզ, դուք յետ քաշելով

խառացարո՛ք իբրև զտերևս ծառոց ժողովեալ ի մի. ապա յանկարծակի յարձակեալ պատեցէք զնոքօք, և անխնայ կոտորեցէք զնոսա:

Ի ծագիլ արևուն, ենրալ Անշիֆ Պասգեկին՝ տեսալ զգորս իւր յառաջ խաղաց, և երկրքին կողմունքն սկսան մարտնչիլ քաջ քաջ պատահեալ. և ի ըսկսանիլ մարտին, Ապսի միրզայ Հաջգատայն կանգնի ի մէջ նախարարացն և ասէ. յետին ժամանակ է մեր կամ Ռուսաց. ահա ես իւրովի գնեմ՝ զղրուխ իմ ի պատերազմիս, զայս ասացեալ՝ առնու զխոյրն ի զխոյ իւրոյ և զարկուցանէ զգետնի, և ասէ. ո՛վ որ սիրէ զղրուխ իմ, առցէ յինէն 20 ոսկի, և քաջալերեալ մտցէ ի մարտ հանդիսիդ: Եւ զայս լուեալ նախարարացն և զօրաց, արծաթ սիրութեամբ մոլեգնեալ՝ մասնեցին զանձինս իւրեանց ի պատերազմին հուր: Արդ՝ ի խմբիլ սաստիկ պատերազմին, որսամունք թնդման ումբացն զլիւրինս զզրդեալ սասանէր, և զսկանջս լսողոցն մերձակայից խրացուցանէր. աստանոր յայսմ ժամու՝ զօրացեալն Տերամբ՝ արի և քաջասիրտ, զենրալ Պասգեկին, խաչանքեալ զգէմս իւր նշանաւ ամենայաղթ Խաչին, առիւծաբար գոչէ, վարազանման յարձակի, իբրև զարծուի պրցեալ արկանէ զինքն ի մէջ զօրացն Պարսից. և զօրքն իւր զկնի սուսերամերկ խումբ արտրեալ խռնեցան շրջապատեցան զՊարսիցն զօրօք, և կոտորեալ զնոսա ումբով, հրացանիւ և աշտէիւ, ի ծուխ վառօղի շացուցեալ, և զարեանց նոցա զհեղ՝ իբրև դարնամազայր գետս յորդեցին ընդ ձորձորս դաշտին: Զուբակալ արարեալ զբազում երևելի Խանս՝ Սուլթանս և

Սէյիտս, և ի հասարակ զօրացն կալեալ զչորս
հազար արս՝ յետս յղէ ի Տփլիս քաղաք,
և հրամայէ Հայոց՝ աւար առնել զբանակ
Շահապատային: Իսկ մնացեալ զօրքն Պարսից՝
հանդերձ Շահապատայինն իւրեանց՝
փախուցեալ՝ ցան և ցիր եղեալ ի հեղեղատս,
ի մայրս, ի մացառս, և ի ձորձորս լե-
րանց մազապրծեալք անցին ընդ գետն Ե-
րասխ, կորագլուխք և յամօթ պարտեալք:

Ընացող այն աղքն Պարսից ապիկար

Ասպատակաւ իբր գողոյ այսր գայր

Հարիւր հազար զօրաց ոտից կոխան տայր

Զքազում գաւառս Հայոց աւերել փութայր

Ահացուցեալ զՀայս՝ պատիժ բապտոնայր

Տուք զամրոցդ ի ձեռս իմ՝ արտաքուստ գողայր

Այն որ հպարտացեալ զայսպիսիս խոկայր

Նա պարտեալ իբր մեկն ի ծակ իւր գտնայր

Ապա գրեցին թուղթ ուրախութեան
և աւետեաց Պասքէիչ և Մատաթով
արիւն քաջ զենրալ զինուորքն՝ առ Շուշ-
ւոյ բերդին բնակեալ զօրապետն Ռուսաց,
օրինակ զայս. «Որիցեալ քաջ ընկերակից
մեր պօլկովնիկ Յօսէփ Անտօնիչ, և հա-
ւատարիմ իշխանք Հայոց՝ աւետիս ձեզ.
զի զչար վեշապն որ զձեօք պատեալ կայր,
յաջողութեամբն Աստուծոյ թովեալ
յաղթեցաք, և փախուցեալ անցուցաք ընդ
գետն Երասխ, ունայնացուցեալ զնա իս-
պառ յամենայն ընչեց իւրոց: Արդ՝ բա-
ցեալ զգուռն բերդիդ՝ արձակեսցես ըզ-
Հայսն, զի եկեալ աւար ժողովեսցին յուպ-
րուստ իւրեանց, և իւրապեալին ընթեր-
ցեալ զթուղթն՝ աւետիս մատուցանէր
ամենայն Հայոց, և բացեալ զգուռն՝ արար
ըստ հրամանին: Իսկ Պասքէիչն Ենրալ
Անշիֆն, զինի քանի աւուրց առեալ ըզ-
զօրսն Ռուսաց, գնաց զինի Շահապ-
տային այլ ևս տալ ի պատերազմ:

Յերկրորդ մարտիս յաղթող Ենրալն Պասքէիչ,
Եղև հրպարտ զըլտոց Պարսիցն կառափիչ,
Վեց հազարաւ զհարիւր հազարս հալածիչ,
Զզօրս Պարսից իբր ըզբանջար կոտորիչ:
Զձեծ վեշապն որ զՀայովքս պատեալ կայր,
Նա թովելով եհան զատամն նորա չար.
Ըստ իւր կարծեաց՝ բաց յինքննէ ոչ որ կայր.
Նա արար ըզնա զարդիս դերատար:

Խնդիր Առնեմ, Զէ որ տեսեալ Այսպէս բան,
Տէր զՈր եցոյց Իսկեալ Բաժնից հայոց պան,
Նուսատ էրեց Աղուանցի:

Գրեաց Խաչատուր երեց Աղուանցի. ի 1823
ամի Քրիստոսի. ի սուրբ ուխտն Տաթեւ:

Ք Ա Ն Ի Մ Ի Խ Օ Ս Ք

ՓԱԹ—ԱՆԻ ՀԱՀԻ ՎԵՐԱՅ

(Երանանիւնիւն)

Ձ. Հասան — Ալի միրզայ մականուա-
նեալն Սուջաուլ Սալթանէ, համամայր
Ֆարման — Ֆարմայի հետ, ծնել է օրն
ուրբութ մինը զիւհաջջի 1204 հիջրի: Սա
ղարմանալի գեղեցիկ կըզբէր շէք-է-ն-
սաժ ձեռագիրն. ունէր 16 զաւակներ,
որոնցից 7 արուհիներ էին և 9 դուստրներ,
առաջին որդին էր Հըլաքու միրզայ՝ մա-
կանուանեալ Բահադր խան: 2, Աղայ խան՝
մականուանեալ Ֆրուկ ուլ զովէ: 3, Ար-
զուհ միրզայ: 4, Մանկու — կտան միրզայ:
5, Ութթայի կտան միրզայ. էս հինգ որ-
դիները ծնած են մի մօրէ, որ էր դուստր
Ֆաթ — Ալի շահի հօր եղբօրը՝ այս ինքն
Մուրթու զայ — կուլէ խանի: 6, Աբու-
սէիդ միրզայ. մայրը սորա էր Աղուանցի: 7,
Աահրաման միրզայ, որի մայրն էր դուստր
Իսհակ խան կարայի:

Ի. Մահամեդ — Թաղե միրզայ, Հըսանուլ Սալթանէ մականուանեալն, ծընել է շաբաթի օրն 6 սաֆարի 1206, շատ զօրեղ (շայէր) բանաստեղծ էր, վասն որոյ և շովքաթ մականուանէր ինքեան իւր ոտանաւորներն տակին: Սառնէր 32 զաւակներ, որոնցից 15 ուստընէր և 16 դուստրներ, առաջին որդին Աբուլֆաթ միրզայ, որ ի մայրն էր դուստր Շիրազցի Լիթմաթուլ գովէ Հաջե Իբրահիմ Խանի: 2, Սուջաուլմուլք միրզայ, վերոյիշելոյ հետ համամայր: 3, Ովլուսէ — չեք միրզայ, որ ի մայրն էր Թուրքմանուհի: 4, Աբուսայիդ միրզայ: 5, Թահմուրազ միրզայ: 6, Ամիր — Թէյմուր միրզայ, սրա մայրն էր Գուլբուլէ Հիւսէյն Խանի դուստրն: 7, Մահամեդ — Սէֆի միրզայ, սորա մայրն էր դուստր միրզայ, Ահմէդ Խալիֆէ Սուլթանի: 8, Ալեմ — գիր միրզայ, համամայր Աբուլֆաթ միրզի: 9, Զալէգդին միրզայ, համամայր Աբուսէիդ միրզին: 10, Սանջէր միրզայ, համամայր վերոյգրեւոյն: 11, Դարաբ միրզայ: 12, Լամիր — Շէյխ միրզայ: 13, Իսհակ միրզայ: 14, Քամրան միրզայ: 15, Լամիր Հիւսէյն միրզայ *):

Բ. Ալի — Աուլի միրզայ, մականուանեալն Բուքնուդուլլէ, ծնել է հինգշաբաթի օրն 19 շաւվալի 1207 հիջրի, ունէր 28 զաւակներ, սրանց կէսն արուներ և կէսն դուստրներ կ'ին, առաջին որդին Սուլթան Բադլիյ ուլ չման միրզայ, մականուանեալն

Սուլթան. սրա մայրն էր դուստր Մուսթաֆայ — Աուլի Խանի հօրեղբօրն Փաթալի Շահի: 2, Աքաւդար միրզայ, համամայր վերնոյն: 3, Զահեդի միրզայ, համամայր վերնոյն: 4, Անու — շիրվան միրզայ ևս ի դստերէ Մուսթաֆայ — Աուլի Խանի: 5, Իսհակ միրզայ, սրա մայրն էր Հրէուհի: 6, Դարաբ միրզայ, մայրն էր Քուրդուհի: 7, Մահամեդ — քարիմ միրզայ: 8, Արասեբ միրզայ: 9, Մահամեդ — բահիմ միրզայ: 10, Նասրուլլայ միրզայ: 11, Շուքրուլլայ միրզայ, սրա մայրն էր Աղվինի Աջար ցիղէն: 12, Համզէ միրզայ, մայրն էր Իսպահանցի: 13, Սիւպուլ միրզայ: 14, Ամանուլլայ միրզայ, համամայր Նասրուլլայ միրզի հետ:

Թ. Շէյխ ալի միրզայ, մականուանեալն Շէյխ ուլ մուլք. ծնել է գիշերը լոյս չորեքշաբաթի օրը 10 րաջաբի 1210 հիջրի, ունէր 46 զաւակներ, սրանցից 25 հոգի արուներ էին և 21 դուստրներ: Առաջին որդին Նազար — ալի միրզայ, սրա մայրն էր Աֆշար Նազիր Շահի սիրունդէն: 2, Ահմէդ միրզայ, որ ի մայրն էր Մալայիլի Թուրքման Մահամեդ — Հարամ Խանի քոյրն: 3, Ալի — Արսլան միրզայ մականուանեալն Սալար, որ ի մայրն էր *) Վրաստանի կողմէն: 4, Արզըլ

(*) Երբ Մամադ — Թաղի միրզին արսորեց տէրութիւնն Ատրպատական, ուր ծնել են նրան երկու որդիներ Հաքիմ միրզայ և Հաջիմ միրզայ անուամբ:

(*) Սալարի որդի Ալի միրզայն պատմեց ինձ թէ՛ հօրս մայրը կը պատմէր թէ՛ ինձ գերեցին Սօղանդուլ ասացեալ գեղումը՝ հօրս տան պատուհանի մէջն վարագործի տակին ծածկուած ժամանակս. հօրս անունն էր Վարդան, և մին եղբայր ունէի Ասլան. անուն, և ինքս տառն տարեկան կը լինէի, և թէ Թիֆլիսումը ազգականներ ունէինք, մին անգամ և եմ գնացած էի նրանց տունը որ Աուրի վերայ էր. Սորանէ՛ այս ինքն Վարդան անունէն մականբերվումէ՛ որ Հայոս հի էր նա:

Արարան միրզայ համամայր վերնոյն: 5, Սուլթան — Սանջար միրզայ, նոյնպէս համամայր Սալարի: 6, Մահամմէդ Բահիմ միրզայ համամայր Ահմէդ միրզին: 7, Սուլթան — Իսուֆ միրզայ, որի մայրն էր քոյր Մալայիրցի Հադիսան Թուրքմանի: 8, Իսհակ միրզայ, համամայր վերնոյն: 9, Թուրքուր — Էսթաքին միրզայ, համամայր Սալարին: 10, Ֆէզուլլայ միրզայ, սրա մայրն էր Թուրքմանուհի: 11, Մահամմէդ միրզայ: 12, Մահամմէդ — Ջաֆեր միրզայ, համամայր Ֆէզուլլայ միրզին: 13, Շահ — Մուրադ միրզայ: 14, Մահամմէդ — քեհարիմ միրզայ, համամայր Ահմէդ միրզին: 15, Իմամ — Կուլէ միրզայ: 16, Մահամմէդ — Հադի միրզայ, համամայր Ահմէդ միրզին: 17, Մահամմէդ — Թահէր միրզայ ևս համամայր Ահմէդ միրզին: 18, Սուլթան — Կադուբ միրզայ, համամայր Սուլթան — Իսուֆ միրզին: 19, Վելի — Մահամմէդ միրզայ, որի մայրն էր դուստր Կուլուի Կաջար միրզայ Մահամմէդ խանի: 20, Գլալէդդին միրզայ, մայրն էր Թուրքմանուհի: 21, Ալի — Կուլի միրզայ: 22, Աբդուլ — Լաթիֆ միրզայ, որի մայրն էր դուստր Մալայիրցի Աբդուլլաթիֆ խանի: 23, Աբդուլ — Բէշեդ միրզայ, համամայր վերնոյն: 24, Մահամմէդ — Սէֆի միրզայ: 25, Աքքանդար միրզայ:

Ժ. Ալի — Շահ միրզայ, մականուանեալն Օլլի Սուլթան, ծնեց երեք շաբաթի օրն, շաբանի ամսունմն 1210 հիշրի՝ սա է համամայր Աբբաս — միրզայ Նաշիբ ուլ սուլթանի հետ՝ ունէր 22 զաւակներ, որոնցից 10 արուներ և 12 դուստրներ էին. առաջին որդին Սէիֆ ուլ

մուլք միրզայ, որի մայրն էր դուստր Կահէր — Կուլի միրզի, որի ազգաբանութիւնը հասցնումեն ցԱֆշար Նադիր Շահը: 2, Մահամմէդ Հիւսէյն միրզայ: 3, Սէքֆուլ դովլէ միրզայ, համամայր Սէյֆ ուլ մուլք միրզին: 4, Մահամմէդ Թահէր միրզայ: 5, Սուլալ — ուլ դովլէ միրզայ՝ համամայր վերնոյն: 6, Դավուլթ միրզայ: 7, Կադուբ միրզայ: 8, Աբուլ — Կասսուֆ միրզայ: 9, Աբուլ — Հասան միրզայ: 10, Աբուլ — Ֆազլ միրզայ. երեք վերջինների մայրն էր Կուլմեցի:

ԺԱ. Աբդուլլայ միրզայ, երեւելի բանահիւս (շայէր). սա ծնեց ուրբաթ օրը 24 ջամադի էլ շաբաթի 1210 հիշրի՝ ունէր 30 զաւակներ, որոնցից 10 որդիներ և 20 դուստրներ էին. առաջին որդին Մահամմէդ — Մօհսսուն միրզայ, մայրն էր դուստր Կուլանլու Կաջար նըզամ — ուլ դովլէ Սուլէյման խանի: 2, Իսհակ միրզայ: 3, Կադուբ միրզայ: 4, Լուլթֆուլլայ միրզայ: 5, Կալիլ ուլլայ միրզայ: 6, Աբդուլ Համիդ միրզայ: 7, Աբդուլ Մէջիդ միրզայ: 8, Աբդուլ — Բէշեդ միրզայ, համամայր Աբդուլ — Համիդի հետ: 9, Անուշիրվան միրզայ: 10, Աբու Սայիդ միրզայ:

ԺԲ. Իմամ — Վելի միրզայ, որ և մականուանեալն Էլ — Խանի, համամայր Բուքըն ուլ դովլէին, ծնեց զիշերն լուս չորեքշաբաթի, 14 շաբաթի 1211 հիշրի: Սա ունէր 11 զաւակներ, որոնցից 3 որդիներ և 8 աղջիկներ էին: առաջին որդին էր Իմամ — Կուլի միրզայ, սրա մայրն էր Աֆշար Նադիր Շահի սերունդէն: 2, Մահամմէդ — Հասան խան, որի մայրն էր դուստր հօր եղբօր Ֆաթ — Ալի Շահի:

Հաջի Մուստաֆայ — Կուլի խանի: 3, Ալի Մահամմեդ միրզայ, որի մայրն էր գեղացի երկրագործ:

Ժ.Գ. Մահամմեդ — բզայ միրզայ, որ ծնեց Հաբաթ օրը 3 զեկեդեկի 1211 Տիջրի: Սա երեւելի բանասէիւս էր, ունէր 13 զաւակներ, որոնցից 10 արուներ և 3 դուստրներ էին: Առաջին որդին Բզայ Կուլի միրզայ, որի մայրն էր Աֆշար Նադիր Էաֆի սերունդէն: 2, Ալի — Կուլի միրզայ, մայրն էր Գուսար դուլուի Կաճար Մահամմեդ խանի: 3, Մահամմեդ — Ջաման միրզայ, համամայր վերնոյն: 4, Հըսամ եդդին միրզայ, մայրն էր քոյր Ապահանցի Ալի խանի: 5, Մահամմեդ Ջաֆար միրզայ, մայրն էր Թէհրանցի: 6, Մահամմեդ Հաշիմ միրզայ, մայրն էր Մաղանդարանցի: 7, Մահամմեդ Բադր միրզայ, համամայր Մահամմեդ Ջաֆար միրզին: 8, Մահամմեդ — Խամաիլ միրզայ, համամայր Մահամմեդ Հաշիմ միրզին: 9, Աբդէր միրզայ, որի մայրն Գիլանցի էր: 10, Ջամալեդդին միրզայ, համամայր Մահամմեդ Ջաֆար միրզին:

Ժ.Դ. Հէյդար Կուլի միրզայ, որ ծնեց ուրբաթ օրը 15 սաֆարի 1214 Տիջրին էր բանաստեղծ: Հաւասար խաւէր երեւելի բանաստեղծին: Ունէր 11 զաւակներ, որոնցից 8 արուներ և 3 դուստրներ էին: Առաջին որդին Մուրթուզայ Կուլի միրզայ, մականուանեալն խան Բաբայ, սրա մայրն էր դուստր Մէհր Ալի խանի որդւոյ Մուրթուզայ Կուլի խանի հօր եղբօր Գաթ Ալի շահի: 2, Հաջի Նասրուլլայ միրզայ, համամայր վերնոյն: 3, Ամանուլլայ միրզայ, մայրն էր Կաճարների սերունդէն: 4, Նասրուլլայ միրզայ, մայրն էր դուստր

տըր Մուստաֆայ — Կուլի խանի հօր եղբօր Գաթ — Ալի շահի: 5, Ասադուլլայ միրզայ, համամայր Մուրթուզայ — Կուլի միրզին: 6, Ալի Մահամմեդ միրզայ, մայրն էր Աֆշար Նադիր Էաֆի սերունդէն: 7, Էրքուլլայ միրզայ, համամայր Ամանուլլայ միրզին: 8, Ալի աբբար միրզայ, համամայր Ալի Մահամմեդ միրզին:

Ժ.Ե. Մահամմեդ միրզայ, ծնեց երկուշաբաթի օրն 12 սաֆարի 1214 Տիջրի: Սա բանաստեղծ էր և իւր բանասէիւսութիւններն իւր իսկական անունով Կիշիշուին: Ունէր 34 զաւակներ, որոնց կէսն արուներ էին և կէսն դուստրներ: Առաջին որդին Մատուդ միրզայ, որի մայրն էր դուստր Երեանցի Մահամմեդ խանի: 2, Մահամմեդ Ջաման միրզայ, մայրն էր դուստր Օէնդ երեւելի Ալի Մուրադ խանի: 3, Էլի Սիւպուշ միրզայ, համամայր Մատուդ միրզին: 4, Սուլթան Թաքիշ միրզայ, մայրն էր Նադիր շահի սերունդէն: 5, Սուլթան — Ջահան միրզայ, համամայր վերնոյն: 6, Բէեան միրզայ, մայրն էր Նահաւանդի մօտը եղած Բեան գեղացւոյ դուստր: 7, Կսան միրզայ: 8, Էրքուլ բադի միրզայ, մայրն էր Կադվինցի: 9, Սաբուք — Թէքին միրզայ: 10, Խոսրով միրզայ: 11, Մըբարէք միրզայ, համամայր Սուլթան — Թաքիշ միրզին: 12, Էրքուլլէ միրզայ: 13, Նէէմէթ ուլլայ միրզայ: 14, Ելենք — Թուշ միրզայ: 15, Էթարուլլէ միրզայ: 16, Հէյդար միրզայ: 17, Մահամմեդ միրզայ:

Ժ.Զ. Համայուն միրզայ, ծնեց լոյս ուրբաթի զիշերն 28 ջամադի ուլ ավվալի 1216 Տիջրի բանաստեղծ էր և ախտ զոսն բանասէիւսութենէ էր Հիշմէթ: Ու

ներ 20 զաւակներ, որոնցից 11 արուներ
և 9 դուստրներ էին: Առաջին որդին Մա-
համմէդ — Շահի միրզայ, մայրն էր դուս-
տրը Մազանդարանցի Սադրէկէմ միրզայ
Շահի: 2, Լքպէր միրզայ, մայրն էր
Շահլու Կօրպանէն: 3, Զփան —
բախտ միրզայ: 4, Մահամմէդ միրզայ,
մայրն էր Կաճար Սփանլու Մուրթուզայ
կուլի խանի: 5, Սուլթան Սիամուք
միրզայ: 6, Աբուալ Ֆէիզ միրզայ: 7,
Նաջաֆ — Կուլի միրզայ: 8, Աբու —
Նասրադդին միրզայ, համամայր Աբուալ
Ֆէիզ միրզին: 9, Հասան միրզայ:
10, Հիւսէյն միրզայ՝ էս վերջին եր-
կուսն համամայր էին Սիամուք միրզի հետ:
11, Նուր ուլ դէհը միրզայ, մայրն էր
Կըմաւանդցի:

ԺԷ. Ալլահ — վերդի միրզայ՝ ծնեց
գիշերն լոյս երեքշաբաթի օրը՝ 23 լս-
մազանի 1216 հիջրի՝ բանահիւսու-
թիւններ ունի՝ Բէյլա անուանելով զին-
քն իւր ոտանաւորների մէջն: Սրան
ծնան մին որդի և երկու դուստրներ, որ-
դոյ անունն է Ռօստօմ միրզայ, որի
մայրն էր դուստր Հիւսէյն կուլի խանի
Ֆաթ — Ալի շահի հօրն զբօր:

ԺԸ. Իսմայիլ միրզայ, ծնեց լոյս ուր-
բաթի օրն 14 շաբանի 1217 հիջրին,
ունէր 14 զաւակներ, որոնց կէսն որդիք՝
կէսն դուստրներ: Առաջին որդին Սուլթան
ըվէիս միրզայ, որի մայրն էր Խօրասանցի:
2, Արաաշիր միրզայ, համամայր վերնոյն: 3,
Մահամմէդ միրզայ: 4, Կուլամ — Բզայ
միրզայ, համամայր Սուլթան — ըվէիս միր-
զին: 5, Կուլամ — Հիւսէյն միրզայ:
6, Աբուլ — Կասուօմ միրզայ: 7, Ասա-
դուլլահ միրզայ:

ԺԹ. Ահմէդ — Ալի միրզայ, ծնեց ուր-
բաթի օրն՝ 6 շաբաթ 1218 հիջրի,
համամայր էր Մահամմէդ միրզին: Բանա-
ստեղծ էր սա, և իւր անունով է յիշած
իւր բանահիւսութիւնները՝ ունէր 11
զաւակներ, որոնցից 4 որդիներ և 7 դուս-
տրներ էին: Առաջին որդին Ասկուր միր-
զայ, որի մայրն էր թուրքմանուհի: 2,
Սուլթան Հիւսէյն միրզայ, մայրն էր
դուստրը Սուտուքուհի Մահամմէդ —
թաղի խանի: 3, Նուր միրզայ, մայրն էր
դուստր Ֆաթ — Ալի շահի և զբայր Հիւ-
սէյն — Կուլի խանի: 4, Խան — Գնալլի
խան, մայրն էր Թուրքմանուհի:

Ի. Ալի — Բզայ միրզայ, համամայր
Մահամմէդ — Բզայ միրզին, գիշերն լոյս
շաբաթի 6 զիլկադդէի 1218 հիջրի ծնեց,
որ ունէր միակ դուստր:

ԻԱ. Կէյ — Կուբաթ միրզայ, ծնեց
գիշերն լոյս ուրբաթի 19 Սաֆարի 1221
հիջրի, ունէր հինգ դուստրներ:

ԻԲ. Բահրամ միրզայ, ծնեց հինգ
շաբաթի օրն՝ 5 բարբուլ ալվալի 1221
հիջրի, ունէր 5 զաւակներ, երեք որդի
և երկուսն դուստրներ էին: Առաջին որ-
դին Էմիր — Ասլան միրզայ, որա մայրն էր
դուստր Քիւրդստանցի Էմիր Ասրան խա-
նի: 2, Շուքուր ուլլա միրզայ, մայրն
էր Մազանդարանցի: 3, Ասադ ուլլա
միրզայ, համամայր Շուքուր ուլլա միր-
զին:

ԻԳ. Շափուր միրզայ, ծնեց գիշե-
րն լոյս չորեքշաբաթի 11 սաֆարի 1222
հիջրի, ունէր մին որդի և մին դուս-
տր, անունն որդւոյն Մէհթի — կուլի
միրզայ, որի մայրն էր դուստր Քիւրդս-
տանցի Էմիր — Ասլան խանի:

ԻԳ. Մեկիք — կասում միրզայ, մականուն անեալն Գարման Գարմա, ծնեց չորեքշաբաթի օրն 2 ջամադիուլ ախրի 1222 հիջրի, չափահաս եղաւ, գնաց Ատրբէջան և կամեցաւ թագաժառանգ Աբբաս միրզայ Նայիր — ուլ սալթանէի մօտն: *)

ԻԵ. Մանուէհէր միրզայ, ծնեց զիշերն լոյս ուրբաթի 4 ջամադուլ ախրի 1222 հիջրի, ունէր 7 զաւակներ, որոնցից հինգն որդի և երկուսն դուստր էին: Առաջին որդին Ասադ ուլա միրզայ, որի մայրն էր դուստր եղբօր Գաթ — Ալի շահի շիւսէյն — կուլի խանի: 2, Սուլթան Իսուֆ միրզայ, որի մայրն էր Սրաստանի կողմէն: 3, Մահամմեդ — Քանդուլ միրզայ, համամայր Ասադուլա միրզի: 4, Մահամմեդ հիւսէյն միրզայ, որի մայրն էր դուստր Աֆշար Մահամմեդ — շիւ-

սէյն բէկի: 5, Ալի Մահամմեդ միրզայ, համամայր Ասադուլա միրզի:

ԻՕ. Հրրմեզ միրզայ, ծնեց գիշերը լոյս երկուշաբաթի 4 ջամադիուլ ափվելի 1222 հիջրի, ունէր վեց զաւակներ, որոնցից 4 որդիներ և 2 դուստրներ էին: Առաջին որդին Գարրուխ զատ միրզայ, մայրն էր դուստր Գուլուխ Կաճար Իբրահիմ խանի: 2, Գըրդուշ միրզայ, համամայր վերնոյն: 3, Նասրուլա միրզայ, մայրն թուրքմանուհի: 4, Գարաջուլա միրզայ, համամայր վերնոյն:

ԻԶ. Էյրաջ միրզայ, ծնեց հինգշաբաթի օրն 1 ջամադիուլ ախրի 1222 հիջրի 10 զաւակներ ունէր, որոնցից հինգն ուստրներ և հինգն դուստրներ էին: Առաջին որդին Մահամմեդ Նասան խան, սրա մայրն էր Ասրֆէ, որ էր դուստր Օւանդ Ալի — Մուրադ խանի: 2, Սանջար միրզայ, մայրն էր Սրաստանի կողմէն: 3, Կուլամ — շիւսէյն միրզայ, մայրն էր դուստր Փաղուքի շիւսէյն — Ալի բէկի: 4, Մահամմեդ Կուլի միրզայ, համամայր վերնոյն: 5, Զաֆէր Կուլի միրզայ, համամայր վերնոյն:

ԻԸ. Քէյքեա վուզ միրզայ, ծնեց ուրբաթի օրն 18 չափվալի 1222 հիջրի, ունէր 8 զաւակներ, սրանցից 5 ուստրներ և 3 դուստրներ: 1, Շահվերդի խան, մայրն Զուանշիր Գազլ Ալի բէկի դուստրն: 2, Կըզըլ — Երսլան միրզայ, համամայր վերնոյն: 3, Ասադուլա միրզայ, մայրն էր դուստր Կարադաղի Ալի Կուլի բէկի: 4, Իսմայիլ միրզայ, համամայր Շահվերդի խանի: 5, Օուլֆըլար միրզայ, մայրն էր ևս դուստր Գազլ Ալի բէկի:

*) Սրա մայրն էր Որմեցի Աֆշար Իմամ Կուլի խանի դուստրն: Ծնան նորան երկու որդիներ և մին դուստր: 1, որդին էր Իմամ Կուլի միրզայ, մայրն էր Հայուհի Որմեցի, և 2, Բզա Կուլի միրզայ, որի մայրն էր Որմեցի Աֆշար: Մեկիք Կասում միրզէն առաջինն եղաւ արքայորդիների մէջին ուրիշ ազգերի լիզուով խօսողն: Ազատ կիսուէր անգղիերէն, ֆրանսիերէն, կհասկանար տուսերէն և ասորի լեզուները տեղեակ էր եւրոպական սիստեմայով բժշկականութեան երեկոյի էր բոլոր Պարսկաստանում հրացան և աօրձանակ ձգելովն, նոյնպէս և սրտորդութեան մէջին: Վասն որոյ Մահամմեդ շահն շատ անգամ կհրաւիրէր նրան Թէհրան իւրեան որսորդակից լինելոյ համար: Մեկիք Կասում միրզէն մեռաւ 1858 օգոստոսին՝ իւր Հիշաւան գիւղումն, որ Մարագայի մհայրումն է Որմոյ ծովակի արեւելեան կողմումն ընկած՝ կէս վերստաչափ հեռաւորութիւնով ծովակէն:

ԻԹ. Հաս—Կուլի միրզայ, ծնեց չո-
րեքշաբաթի օրն 11 մըհառամի 1223: 9
զաւակներ ունէր, սրանցից երեքն զուստը-
նէր վեց դուստրներ էին: Առաջին որդին
Արդաշիր միրզայ, մայրն էր դուստր Ռաշ-
ուլի Կաճար Հաճան խանի: 2 Մահամեդ
Ալի խան, մայրն էր դուստր Գուրուի
Կաճար Մահամեդ խանի: 3, Խալիլ
ուլլահ միրզայ, մայրն էր քեղէն Բօզ
—չգուլու:

1. Մահամեդ, Մեյթի միրզայ, ծնեց
գիշերն լոյս կիւրակին 1 շաւվաթի
1233 հիջրի, ունէր 9 զաւակներ, որոն-
ցից չորս դուստրներ հինգն դուստրներ էին:
Առաջին որդին Մահամեդ — Քեարիմ
խան, որի մայրն էր դուստր Ազադգին-
լու Կաճար Ամիր խանի: 2, Մահամեդ
— Սադրի խան, մայրն Թէհրանցի: 3,
Մահամեդ — Քահիմ խան, մայրն էր
դուստր Կուսանլու Մէհր Ալի խանի: 4,
Լուիթ Ալի խան, համամայր վերնոյն:

1. Ա. Քէյ Խօսրով միրզայ, ծնւել է
գիշերն լոյս հինգշաբաթի 13 սաֆարի
1224 հիջրի, համամայր է Քէյ քեափուզ
միրզին, ունէր ութ զաւակներ, որոնցից
3 դուստրներ, 5 դուստրներ: Առաջին որդին
Մահամեդ Սադրի խան, մայրն էր դուս-
տր Թէհրանի Բէգլարբէգի Մահամեդ
Թաղի խանի: 2, Մուրթուզ Կուլի
խան: 3, Մահամեդ — Հիւսէյն միրզայ,
երեքեանն էլ միւսօրից էին ծնած:

1. Բ. Քէյ լու մարս միրզայ, Խլտանի,
որի տնտեսն էր Աբուլմուլէ, ծնեց երեք-
շաբաթի օրն 25 ջամադէի 1224
հիջրի, ունէր 6 զաւակներ, որոնցից չորս
դուստրներ և երկուսն դուստրներ: Առաջին
որդին Հուշէնկ միրզայ, որի մայրն էր

Վրաստանի Կողմէն: 2, Սիամուլէ միրզայ,
մայրն էր դուստր Մաղանդարանցի 1, Էշ-
քէր նուիս միրզայ Կադրի: 3, Սուլթան
Ահմէդ միրզայ, մայրն էր Գուրուի Կաճար
Մահամեդ Հասան խանի: 4, Կզրիս
դուստր միրզայ, համամայր Հուշէնկ միր-
զին:

1. Գ. Չհանշահ միրզայ, համամայր
Մահամեդ միրզին, ծնեց լոյս կիւրակի 5
բամադանի 1224 հիջրի, ունէր 9 զաւակ-
ներ, որոնցից 6 դուստրներ և 3 դուստր-
ներ էին: Առաջին որդին Աղլ — շահ միր-
զայ: 2, Չհանդար միրզայ: 3, Կուսուլ
միրզայ: 4, Փաղլ — շահ միրզայ, համամայր
Չհանդար միրզին: 5, Մահամեդ — Հիւ-
սէյն միրզայ, համամայր Աղլ շահի հետ:
6, Մահամեդ — Նաշիմ միրզայ:

— Կուսուլ — լուսնային միջին (ի Երեսփայտ):

— Կուսուլ — լուսնային միջին (ի Երեսփայտ):

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵՂԱՐԶ

ՎԵՏ. Հայրապետի ամենայն Հայոց Տ.
Տ. Գէորգայ Դ. Սրբազնագոյն Կաթողի-
կոսի օծման Թ-րդ տարեդարձը՝ որ ի
21-ն ամսոյս էր արժանաւոր հանգի-
սիւ եւ շքով կատարեցաւ ի 23-ն ամ-
սոյս յաւուր կիւրակէի Հոգեգալուտեան:

ՎԵՏ. ՀԱՅՐԱՊԵՏ Ի ԲԻՒՐԱԿԱՆ

ՎԵՏ. Հայրապետ մեր ի 27-ն ամսոյս
գնաց յամարանոցն իւր ի Բիւրական:

Տփլիսեաց Հայոց Ս. Նշան Եկեղեցւոյ
միաբան բարեկրօն Յովհաննէս քահա-
նայ Տէր — Գրիգորեանց յատուկ գրու-
թեամբ յանուն եւ ի նպատու Ս. Գէոր-
գեան ձեմարանի Մայրավանիցս նուի-
րեց մի հազար հինգ հարիւր ուսուրի, եւ
վեհ. Հայրապետ Երջնութեան Կոնդակ
շնորհեց յանուն նորին եւ չորից որ-
դուցն ըստ բազմանաց նոցին:

Զայս հրատարակելով ի գիտութիւն
 եւ յուրախութիւն մերազնեայր, միան-
 գամայն հրապարակական շնորհակա-
 լութիւն կ'յայտնեմք յիշեալ քաճա-
 նային եւ որդւոց նորին։

Ի 13-ն ամսոյն յաւուր տօնի Համ-
բարձմանն Քրիստոսի՝ Արժ. Մատթէոս
Ծ. Վարդապետ Իզմիրեանց Կ. Պօլսե-
ցի, — որ Կ. Պօլսոյ Գերապատիւ Պատ-
րիարք Ներսէս Ս. Արքեպիսկոպոսի
յանձնարարականաւ եկած էր այսր ի
Ս. Էջմիածին, — արժանացաւ եպիսկո-
պոսական աստիճանին ձեռնադրու-
թեամբ Վեհ. Հայրապետի:

Արդարեւ Հայաստանեայց առաքել
լսկան Եկեղեցիս կարօտ է միշտ մանա-
ւանդ ներկայ ժամանակում՝ հմուտ
ուշիմ՝ բանիբուն՝ եւս առաւել՝ կրօնի
եւ եկեղեցւոյ օրինաց՝ կարգաց եւ ա-
ւանդութեանց ջերմ նախանձախնդիր
եւ բարի վարուք եւ առաքինութեամբ
զարգարեալ հոգուաց եւ անձնանուէր

մշակաց, որպիսեաց զկարգը հասակցե-
լոյ արժանաւորութիւնը պետանք յի-
շեալ իշմիրըեանցի վերայ, ուստի ան-
շուշտ եմք զի եպիսկոպոսական վսեմ
ատտիճանին մէջ առաւել եւս իւր ջան-
քերը բազմապատկէ յօգուտ եւ ի պաշ-
տաւորութիւն ի հեկեղեցոյ եւ Ազգի ճա-
նապատանեայց ճաց քմութեանց ձգտողս

ՆՈՐԱՆՏԻՐ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՔ

ՆԵՐՍԻՍԻԱՆԻ ՈՑԻ

Տփխեաց շէպոյց Ներսիսեան ազգա-
յին հոգեւոր դպրանոցի հոգաբար-
ձութեան անդամոց քառամեայ շրջա-
նը լրացած լինելով՝ ըստ արամադրու-
թեան կանոնադրութեան յիշեալ դպրա-
նոցի՝ տեղական ժողովրդեան կողմանէ
նշանակուած պատգամաւորաց քուէար-
կութեամբ հոգաբարձութեան նոր ան-
դամներ ընտրեցան, զորս վեհ շէպ-
րապետ ամենայն շէպոյց ըստ յայտա-
բարութեան գեր. Գաբրիէլ Արքեպիս-
կոպոսի Այլազեանց Թեմակալ Առաջ-
նորդի զիջակին յատուկ օրհնութեան
կոնգակաւ հաստատեց իւրեանց պաշ-
տօնին մէջ:

Ս. ՀԱՆԱՍԻԿ ՆՈՐԸՆՈՒՐ անդամոց ա-
նողանց ցուցակը աստ կնքանակեմք ըստ
առաւելիութեան քուէից:

Մեծագառիւ պարօնայք
Յարութիւն Մարկոսեանց
Նբգար Յովհաննէսեանց
Դէորդ Եւանգելիսեանց
Իսահակ Պօպոյեանց
Մարկոս Դուրլսանեանց
Դէորդ Գիւշարեանց

Պղատուն Գուրգէնքէկեանց
Պողոս Ղամբարեանց
Սողոմոն Մելիք—Մեհրաբեանց
Խաչատուր Քալանթարեանց
Գէորգ Աքիմեան
Գասպար Նահապետեանց
Իսկ սոցա տեղակալներ
Բարեկրօն Ղեւոնդ քաչ. Խարազեանց
Մեծ. Պարոնայք
Գաբրիէլ Սունդուկեանց եւ
Գաբրիէլ Հախվերտեանց

Արարատ ամսագրոյս խմբագրութիւն շնորհաւորելով յիշեալ նորընտիր անդամոց Հոգաբարձական ծանր բայց ազգօգուտ եւ վսեմ պաշտօնը՝ կմաղթէ կարողութիւն եւ յաջողութիւն, միանգամայն կյուսայ՝ որ սոքա պիտի սիրեն խօսքէն աւելի գործոց արդիւնքը ցուցանել եւ իրական յառաջագիմութեան շաւղին մէջ զարգացուցանելով փառաւորել ներսիսեան դըպրանոցը ներկայ Գեր. Առաջնորդ Տ. Գաբրիէլ Ս. Արքեպիսկոպոսի հետ սիրով եւ համաձայնութեամբ խորհելով եւ գործակցելով ըստ ամենայնի եւ ամեն բանի մէջ:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՇԻԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ՀՈԳԵՒՈՐ
ԴՊՐՈՅ ՀԱՅՈՑ ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼՈՑ:

Խճագիրութեան Արարատ Անագիրոյ.

Հոգաբարձութիւնս վիճակային Հոգեւոր Դպրոցի Հայոց Աղէքսանդրապօլու ըստ տրամադրութեան 30-րդ յօդուածոյ կանոնադրութեան նշն Դպրոցի ընդ պամառքելով ի Խմբագրութիւնդ զտարեկան համառօտ հաշիւ մօից եւ ծախսոց վիճակային Հոգեւոր Դպրոցի վան անցեալ

1875 ամի, խոնարհաբար խնդրէ հրատարակել զայն յէջս ազգաշահ լրագրոյն Արարատայ ի գիտութիւն Հայազնեայց:

Նախագահ Սուքիաս Եպիսկոպոս Պարզեանց.
Հոգաբարձոք Յովսէփ Ա. քհ. Կոստանեանց
Մկրտիչ Կոստանեանց
Յակոբ Ղասապեանց
Յարութիւն Չիթոյեանց.
Գործավար Կ. Չանիքէկեանց

Ի 34 Յունւորէ (1876 ամի)

Ի Ք. Աղէքսանդրապօլու:

Ա. Հոգաբարձութեան Ժառ.

Նախագահ Հոգաբարձութեան զպրօցի Փոխնորդ Թեմին Աղէքսանդրապօլու, վեց Հոգաբարձօք, յորոց մինն վարէ զպաշտօն զանձապահութեան եւ մի գործավար:

Վեց կանդիտաք, յորոց մինն ի պատճառս հրաժարման միոյ յանկամեց Հոգաբարձութեան պարտի վարել զպաշտօն նորա. Բառաստուն պատգամաւորք՝ հաւատարմատարք ի կողմանէ ժողովրդեան յընտրել զՀոգաբարձուս:

Բ. Ուսանողական Ժառ.

Ոգտչելիք.

Կրօնի Հայոց ուղղափառ դասնութեան	120
Աշխարհագրութեան, Ընդհանուր Պատմութեան, Մարդկագիտութեան եւ Հայոց լեզուի	700
Հայոց լեզուի եւ Պատմութեան Հայոց ի միում դասադան եւ Բնագիտութեան	600
Թուաբանութեան բոլոր դասատանց	360
Վերականգնութեան եւ Բարոյախօսութեան	300
Ռուսաց լեզուի ի բարձր դասարանս	450
Պատմութեան Ռուսաց, Ռուսաստանի աշխարհագրութեան, սկզբունք Ալգեբրայի (յրահաշիւ) եւ Երկրաչափութեան ի չորրորդ դասատան.	150
Վայելչագրութեան Հայոց, Գծագրութեան եւ Երկրաչափութեան յիւսիսէստունս	300

Ռուսաց լեզուի և Վայելչադրութեան	300
Հայոց լեզուի ի պատրաստական դասա-	
տուն	500
Նկերհեցական Չայնադրութեան և Ազգա-	
յին երգեցողութեան ի բոլոր դասատունս	120

Աշակերտք.

Թոշակատու	239
Զրիաթոշակ	53

Իստեփնէ-Բաց ի վերոգրեալ աշակերտաց յըն-
թացս անցեալ 1875 ամի ինն աշակերտք ու-
սումնաւարտք վկայագրովք արձակեցան ի Դըպ-
րոցէն յորոց երեքն արդէն ունանին ի Ճեմարանի
Մայր Աթոռոյ սրբոյ Էջմիածնի:

Աւարկայք ուսման.

1. Կրօն.
2. Հայոց լեզու.
3. Ռուսաց լեզու.
4. Թուաթանութիւն չհանգիւրձ սկզբամբք գրա-
հաշուք.
5. Երկրաչափութիւն.
6. Պատմութիւն Հայոց և Ռուսաց և Ընդհա-
նուր.
7. Աշխարհագրութիւն Հայոց, Ռուսաց և Ընդ-
հանուր.
8. Բնական Պատմութիւն.
9. Բնագիտութիւն (Ֆիզիքա).
10. Գծագրութիւն ընդ սկզբանց նկարչութեան.
11. Նկերհեցական Չայնադրութիւն և երգք Ազ-
գային.
12. Վայելչադրութիւնք.
13. Մարմնամարզութիւն.

Գ. Նիւթական հան:

Ուսումնարանն պահպանի և արդեամբք պատ-
կերի Եօթն վերաց Սուրբ Աստուածածնի սրբոց
մասանց և ուխտաքնաց Աւետարանաց, որք գտա-
նին ի խորանի Աւագ Սուրբ Աստուածածին Նկե-
րհեցոյ Աղէքսանդրապօլ քաղաքի. ք տոկոսեօք
Ուսումնարանական դրամադրսոց յաւելլոց ի
վերոյգրեալ արդեանց. ք վարձագրամովք կըր-
պակաց նոյն Նկերհեցոյ գարձուցիկաց յօգուտ ու-

սումնարանի. և ք թոշակադրամովք ի կարողա-
տէր ծնողաց աշակերտաց.

Մնացորդ ի 1874 ամէ՝ որք գտանին ի վերայ
դանադան անձանց տոկոսեօք ի զանազան Ժամա-
նակաց. 11588 98 %

Մուտք յընթացս 1875 ամի.

Գոյացեալ յընթացս 1875 ամի
ի թոշակադրամաց աշակերտաց ի
զանձանակադրամաց սուրբ պատկե-
րի՝ Սրբոց Մասանց և ամենափրկիչ
սուրբ Աւետարանի ի գնոց վաճա-
ռեալ ցորենոյ և ի տոկոսադրամաց
պարտապանաց և ըն, 6041 - 61

ամենն 17630 - 59 %

Ամենատեսակ տարեկան ծախք.

Ռոճիկք ուսուցչաց, գործավարի,
սպասաւորաց, դպրոցիս, վճարեալ
ի պէտս շինութեան նորոգ կրպակաց,
որք ի շրջապատի մայր Նկերհեցոյ և
այլոց մանրամասն պիտոյից Դպրոցի
ամենն. 7008 - 41

Չայս գումար ի բաց բարձեալ
ի մտից գումարէ մնայ ի պատրաս-
տի. 10622 - 18 %

Իստեփնէ. Նախ ի սոյն գումարէ 10487 ա. 50 կ.
նն մուրհակագրօք ի վերայ զանազան անձանց
քնակաց Աղէքսանդրապօլ քաղաքի. և երկրորդ՝
134 ա. 68 կ. և կէսն պատրաստի գումար:

Մնան արդարեայ սոյն հաշ-ոյ:

1. Վաճառելի գրեանք և իրեղէնք
ի գրավաճառանոցի վիճակային գրպ-
րոցիս. 400

2. Ի վերայ զանազան անձանց
100 ա. 55 կ. դրամք և երկու սոմար
վեց կօտ ցորեան. 100 55

3. Ի թոշակադրամաց աշակերտաց. 17

Գումարն 517 55

Մի տուն գնեալ ի Կարապետէ Չալժիկեանց,
որոյ վարձադրամն ի 6-էն Սեպտեմբերի 1873 ամի
մինչ ցայս թիւ չէ տուցեալ:

Ուսումնարանն ունի բերել տոնեարանի մայրա-
րաքաղաքէն Պետերբուրգաց զանազան Ուսումնա-
կան պիտոյքս և մարդկանց լեւեան գործիքի
քալտեղքի գրեանք և այլ մանրամասն պիտոյք և
այս հոգանին խնամարկութեամբ գործադրելով զիս
րաքանչիւրան յիւրումն պիտանաւորութեան:

Ի՞նչո՞ւ չեն ընդունուի զայս քանի որ զանազան
պատճառներով չեն ընդունուի:

Ի՞նչո՞ւ չեն ընդունուի զայս քանի որ զանազան

Կոր Նախիջևանի սուրբ Համարձման եկեղե-
ցոյ Մեծապատիւ երեցփոխան Պետրոս Նիկո-
ղայոսեան Խումաճեանցի խոհեմ մատակարարու-
թեան յանձնուած Աստուծոյ տաճարին շինու-
թեան և պոյծառութեան համար արած բազմա-
տեսակ աշխատանքը հրապարակաւ յայտնելը
պարտք կհամարիմք մեզ ի տեղեկութիւն համազգի
եղբայր ամապրոյթ միջոցաւ:

Մեծապատիւ Պետրոս Խումաճեանցի երեցփո-
խանութեան պաշտօնը ընդունած օրէն ի վեր
առանց խղճմտանաց վկայութեան դեմ մեղանչե-
լու կրնամք ասել՝ զի սխառ եկեղեցոյ ներքին և
արտաքին նորոգութեամբ պարտպել և գործ մինչև
ցայժմ ալ կշարունակէ շաղկաւ որ նորամէ ա-
ռաջ եղած երեցփոխանները առանձին եկա-
մուտներ ունենին և կրնային սորա արածները այն
ժամանակները ամենայն հեշտութեամբ անել ինչ
որ այժմ Պետրոս Խումաճեանցի արաւ և կանէ
դարձեալ մեծամեծ ներուժեանց լուծարկուե-
լով՝ առաջուան եկեղեցական արդիւնց աղբիւր-
ներուն սպառմանը պատճառաւ: Սակայն այս ալ
չմոռանամք ասել որ սա ծանաչելով իւր պար-
տականութեան վեհ նշանակութիւնը և հաս-
կանալով ժողովրդեան զինքը ընտրելոյն պիտաւոր
պատճառը՝ օրն է յօգուտ եկեղեցոյ և ոչ իւր
անձնական շահոց և փառասիրութեան, հոգե-
կան քրքրեանքով լեւեամբ շարժեալ աշխատեցաւ
Աստուծոյ սուրբ տաճարը բնորոգարդելու հնար-
ներ գտնելու:

Այնչափաւ Աթուղիկոսի կոնդակին հա-
մաձայն խառնելը քաղաքիս մէջ Պ. Պետրոս
Խումաճեանցի եղաւ որ սուրբ Համարձման ե-

կեղեցոյ գանձի մէջ բացաւ ծխական Հոգեւոր
դպրոց բոլորովին համեմատ ծխական դպրոցաց
կարգադրութեանցը որոյ մէջ մինչև ցայժմ կու-
սանին 40 աղքատիկ ժողովրդոց որդիներ: Այս
դպրոցին մէջ բացի միւս ուսանելի առարկաներէն
1875 տարւոյ Յուլիոսի սկզբէն սկսուեցաւ դաս
տրուել ընդունակ աշակերտաց Ահապատ Հայ-
րամանի վեհ կամեց և ազգաշահ նպատակին
համաձայն հայկական եկեղեցական ձայնագրու-
թիւնը որոյ արտատուութիւնը յանձնուած է
նոյն եկեղեցոյ Ս. Սարկաւազ Փախաբեանին
Արքեպիսկոպոսին աշխատութեամբ արդէն
բաւական ժամանակ է՝ պատարագի բոլոր երգե-
ցողութիւնը զեղեցիկ ներդաշնակութեամբ կերպին
նորուս աշակերտքը և յոյս կայ որ ապագային
մեր եկեղեցին ունենայ նոր ձայնագրագետ երգե-
ցող դպիրներ:

Բ. Իսկզբանէ շինութեան եկեղեցոյն պատկեր-
ները իրենց զեղեցիկութիւնը կորսնցնելով անհա-
բերութեամբ կոպակին խնամոց երեցփոխանի աշ-
խատութեան որ յարութիւն առնէին երկնց հը-
նութեան շաղկիկէն ահաւասիկ Պ. Պետրոս Խո-
մաճեանցի առանց եկեղեցական արդիւնց օգնու-
թեան գտաւ բանի մի բարեպաշտ և հոգեմէր
անձինք որք նորա յորդարանօքը և խնայանքը
եկեղեցոյ բոլոր պատկերները նորոգել տուին ա-
մենայապաճաւ և շքեղ կերպով:

Գ. Միայն առաջ խորանի խաչկալը մնացեր
էր իւր առաջուան հին դրութեան, բայց միշտ Պ.
երեցփոխանը հնար կիցստէր այն ալ կերպով
մի նորոգել տալու որովհետեւ երկարատեւ փոր-
ձոյ վախճանը յաջողութեամբ կնքուելու պիտէս
ալ Պետրոս Խումաճեանցի երկար մտածութեան
վերջը շատ յաջողակ եղաւ և ահա յանկարծ
տեսանք եկեղեցոյ մէջ խաչկալի շինութիւնը
որոյ վերայ շատ ականատեսներ հիացմամբ կնա-
յեն և կը արմատանան Պ. Երեցփոխանի հարկմաց
յաջողակութեանը վերայ:

Դ. Ժողովրդականք սորա Երեցփոխանութեան
ժամանակին միայն արժանի եղան հրաւիրուել
յեկեղեցի տարեկան ելից և մտից հաշուատեսու-
թեան համար և հասկացողութիւն ունենալ ե-
կեղեցոյ դրութեան վերայ սորանէ առաջուան

երեցփոխաններուն ժամանակ ժողովուրդը զուրկ էր այդ տեսակ հաշիւներու մէջ մասնակցելու։ Ամենայն հաշիւ մանրամասն աչքէ անցնելէն յետոյ՝ խմացան նաեւ երեցփոխանի գոյացուցած դրամադուլներ՝ որ արքունական պահուստում է։ Այսպէս մեր երեցփոխանը ամենայն հաշիւ եկեղեցական հրապարակաւ ժողովողեան կ'այայտնէ։

Գ. Ս.

143 Ապրիլ 1876 թ.

Դ. Ա. Կաթիլեան։

ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑ ՀԱՌԻՃՈՑ ԵՒ ԾԱՆԿԱՆ
ԴՊՐՈՑ ԱԳ - ԲԵԼԻՍԷԻ.

Խմբագիր-Էման Աբարապ Ահապեայ.

Ցանկալի էր, այո, վաղ ժամանակից տկար լինելով թոթովել սիրելի Աղգայններիս Աղէքսանդրապոլու վիճակի Աղգայնոց վերաբերութեամբ մի քանի խօսքեր ամենեւին պարզ և անպաճոյճ, որոնք համեմատելով միւս մի քանի վիճակների գաղթական ժողովուրդից հետ՝ բաւական յետ եւր տեսնում թէ նիւթական՝ բարոյական և թէ ուսումնական զարգացման մասամբ։

Թէ ո՞վ է եղել դորա բուն իսկ պատճառը, արդէն շատ մարդ աստարեղ եղնելով՝ յայտնի խոստովանումէ «անիծեալ տգիտութիւնն», որ իրա թանձր սեւ քօղի տակ կաշկանդած՝ թմրեցրել է մեր խելճ ժողովրդին, որոնք չեն կարողանում բարձրացնել իւրեանց աչքերը և ո՞վ պէտք է զարթեցնէ դոստ այդ մահաբեր խոր թմրութիւնից, եթէ ոչ՝ Անհատաւ Հայրապետի դէպի ուսումնասիրութեան ծաւալումն ունեցած քաղցրիկ ակնածութիւնը և պաշտելի փղծը, և որպիսի միջոցներով, եթէ ոչ՝ դնելով նոցա մէջ, ինչպէս նորին Սուրբ Օծութեան անհամբեր եղանդն է, ամենայն տեղ ուսումնարանների հիմքեր։ Ախ, հիմքեր եմ ասում, որովհետեւ դորանից է կախումը եղել մի որ և իցէ ազգի կենդանութիւնը, նոքա՝ այն օրհնեալ հիմքերն են եղել կատարեալ

մարդկութեան, ճշմարիտ աստուածապաշտութեան և վերջապէս բոլոր լուսաւորեալ ազգերու յառաջագիմութեան միակ հաւաստիքն. ինչո՞ւ ուրեմն միայն Հայր տարբեր պէտք է մնար այդ փրկութեան յոյսից, այդ Հայն բնակաւն էր միմէ. ոչ, այդ Հայի համար մի անողորբելի ճակատագիր չէր. ինչո՞ւ ուրեմն խանդակաթ ուրախութեան և յօժար սրտի ջերմ արտասուներով չեւթ թրջում այն հոգւոյ որի վերայ դնելու ենք ուսումնարանների հիմքեր։ Թէեւ եղել են մինչև ցայսօր և կան տեղ տեղ այդ հիմքերը, սակայն՝ պէտք է ճշմարիտն ասել, որ նոցանից շատերը համարեալ դեռեւ մի քանի կարգ հազիւ հազ բարձրացած՝ արեւդական դժուար խալթոցների դէմ տարիներով են ճնշւած լինում, մի քանիսի որմերի վերայ սարգերը համաւարութիւն դրելով միմիջարկում են երկար միջոցներ, և ուրիշ շատերն էլ իւրեանց գեղեցիկ շինուածքներով գիւղերի մէջ հիմնուած սովորական խալթների զարդարանք են համարվում ցերեկը, իսկ գիշերը՝ բուրբին պահպանում։

Ինչոցանից Հիրակայ մէջ բացառութիւն է կազմել մի միայն չքաղաքէն Մենաստանը Հառիճոյ վանից, որոյ ջերմեանդութեան հոգւով և խանդակաթ սիրով ի գործ մտեալ բարիչան Անկեղութիւնը հայրենասիրական և ազգասիրական եւ ունեւորվ փառուած՝ չեն խնայել իւրեանց թանկազին անձը բոլորովին զոհ բերելու նորա ի սկզբանէ ունեցած սրբոց արժանի և աւերածոց թերութիւնը նորոգելու առթիւ։ Այդ Սրբութեան վայրը իբրեւ անհաղադրեալ թաղուհի բազմելով Արագածու ստորոտում, շատ վհատեալ անձանց տարաբաղդութիւնից դէպի բաղաւորութիւն հրաւիրած է և գրեթէ յամենայն դասակարգից երեւելիները հեռաւոր և մերձաւոր տեղերից ճանապարհորդելով դէպ ի Հիրակ՝ հաշակեալ Մենաստանիս ուսումնառութեան բեղմնաւոր արդասիրը վայելիլէն զինի՝ նպարճանք են համարուել բարեպաշտ Անկեղութեանը իւրեանց ցոյց տուած նախանձելի յառաջագիմութեամբ և ի տեղիս տեղիս Հիրակայ խորքերում փարած կարեւոր պաշտօններով։ Սոցա՝ դասակարգում արժան է համարել մի եռանդուն դպրի (Նաչատուր Տէր

Քեորդեան) մեծի գովութեան արժանաւոր քանա-
սիրութիւնը Աղ — քիլիսայ գիւղում, որը իւր ու-
նունեւորութիւնը շարունակելով Հառիճեան զբո-
րոցի մէջ երկու տարւոյ ընթացքում՝ աւարտեց
իւր ուսումը և գնալով ի սուրբ Եղմիածին բա-
ստոցաւ չորրորդ աստիճան գտնութեան: Սա
ցանկանալով ապարդիւն չթողնել իւր ստա-
ցած ուսումը և գիտութիւնը և հրամանաւ
Փոխանորդի վիճակիս Գերապատիւ Սուրբիա Ե-
պիսկոսոյնի Պարզեանց և յորդորման խրատոյն-
ներով նոյն գիւղի բարեկրօն Մանուէլ քահա-
նայի Աստուածատրեան բացած է մի ծխական
գիրոց թէ իւրեանց և թէ մերձակա գիւղորէից
նաւաւնակարօտ գեղջոսկ մանկտիւրը՝ գրեթէ թուով
քառասունի չափ՝ դէմ Հայերէն մասնաւոր գրել
ու կարդալ սովորելու համար հրաւիրել և չթո-
ղով ի դուր կորուսանել խղճալիներէ կենաց ոսկի
ժամերը փողօցներով թափառելով, որոյ փա-
փագելի եռանդին ջատագով էր հանդիսացած նը-
մանապէս յիշեալ բարեկրօն քահանայն կրօնի և
կրեմնապէս բարոյական խրատուց դասեր մատա-
կարարելով առանց մի որ և իցէ օգտի աշակաղու-
թեան: Սոցա այսօրինակ Աստուածահաճոյ ցանքը
և աշակերտաց կարճ միջոցում անակնունելի յա-
ռնադրմութիւնը այլ և այլ տեղերից լսելով՝ և
նա փութացի տարւոյս Մայիս ամսոյ առաջին օրը
կրթալ յայտնութիւն վերոյիշեալ գիւղի աղքա-
տիկ դպրոցի:

Այն կիսամերկիկ մանկտիւրը պատկառելի դեմ-
քով կվարձէին դպրոցում, և մի քանի ձայնա-
ղբեալ զաղու երգերով ցոյց տուին իւրեանց զգա-
լի կարօտութիւնը ուսման զարգացման մասամբ:
Անաչառ տեսնելով աշակերտաց յառնադրմու-
թիւնը 1, Կրօնի 2, Հայոց լեզուի 3, Աղբային
Պատմութեան 4, Թուարանութեան 5, Հայոց
վայելչագրութեան և 6, Հայկական Չայնագրու-
թեան մէջ, և յոյս մեծ է որ զկիւ փոքր ինչ ժա-
մանակի նոյնանց շատերը մի և նոյն արուեստի
դասաւորութիւնը անշուշտ պէտք է շարունակեն
ուր որ հարկն է որով գովութեան արժանի էր
բարեկրօն քահանայի և բարեպաշտ դպրի աղքա-
տիւրական ոգին և եռանդը որոնք կարողացել են
այն ունունակարօտ մանկտոյն համար ցանկալի

ոչսման դժուարացնաց ճանապարհը ընդարձակել
նոցա մեծատենը ծարաւը զղալի կարօտութիւնը
և քաղցը յաղիցունելով կարեւոր ուսմամբ
զարգացումն տալ մտաւոր և բարոյական յառա-
ջադիմութեան վերաբերութեամբ: Արարեւ նա
խանձելի նպատակ շատ գեղեցիկ միանգամայն
գովելի ձեռնարկութիւն, որը խոստանում է Հա-
ռիճոյ մեծահոգի Մենաստանի հետ ի միասին
Ընդհանր վերայ մի նոր գարուն ապագային: Ու-
րեմն Աղբայն զարգացում վիճակի Հայրենասէր հա-
մազգայինք մտաբերելով այսպիսի օգտաւէտ ձեռ-
նարկութեանց բարձր և անմահ յիշատակութիւն-
քը՝ թող բարեհաճին զարթուցանել իւրեանց
մարդասիրական փափուկ զգացմունքը և յօժա-
րութեան սրտեր բանալի օժանդակութեան ձեռ-
քեր կառկառն և աչաց անուշիկ հայեացքները
զարթուցանեն սոյն Աստուածահաճոյ նպատակի
վերայ զարգացման գիւրքայլ ճանապարհ նորս
յառաջ և բանալով, որով կգիւրացուի իւրեանց
ճակատին «Հայրենասէր», անունը դրոշմելը ինչ-
պէս Հառիճոյ հիմնադրը Երկրորդութեան նոյնպէս
և սոցա հիտ ի միասին իբրեւ բարերարը Ընդհանր
մատակիկ համազգի մանկանց նաւ կարճանադրուի
Մերոյլեան ոսկեղէն տառերի անշնչելի տաղա-
ւորութեամբ որպէս այժմեան մեծագործութեանց
հաւերժական անմահ յիշատակարաններում, նոյն-
պէս և նոցա ապագայ սերնդոց արտերի մէջ որ-
դոց յորդին:

Սոցա ազգագործան ձեռնարկութեանց ան-
ձամբ անձին բարերարաբար ներկայ գտնուելու
պատիւ և ուրախութիւնը ունենալով Հայեցի
տկար գրչիս անյարմարութեան, ուստի վստահա-
ցայ աղքատիւրաց զղայուն սրտերին բերկրառիթ
ցնծութիւն պատճառող ըղձերը նկարագրել և
հաղորդել պատուական ընդդրոյ Երաբատայ
յուսաւորով թէ հաճոյք կունենայ մեր այս թե-
թեւ աշխատութիւնը ընդունել իւր լայնատա-
րած թերթերի էջերում, և հաղորդել մեր սի-
րելի ազգայնոց՝ գրելու տալով նաեւ մեր վիճա-
կին Հայոց որոնք կրեմնապէս զայս փակատի ու-
նենալով թերեւ կարողանան զարթնուի իւրեանց
վերայ ծանրացած թմրութիւնից բաց անել իւ-
րեանց աչքերը և տեսանել կենդանութեան դեմ

գիմարող աներեղթ ոսկերիմը, քանդել, ձախտա-
նքի վերայ իբրև անողորելի ձախտադիր կաշ-
կանդեալ աղետութեան կայերը և ոտն առ ծոն
անդանդաղ քայլափոխել զէպի ուսումնասիրու-
թեան և աղբային յառաջադիմութեան ասպարէզը:
Որքեթի Բաբեղաշահ ընկեր-նեան վանքն Հաւեճոյ

ՍԱՐԴԻՍ Տ. ՄԵՐԻՍԵԴԵԿԵԱՆ ԲԱՅԻՆԴՈՒԹՅՈՒՆ

85 Մայիս 1876 աթ,

ՍԱԼԵԿԱՆԻՐԻԱՅԻՆ:

ՆԱԾԵՐԷՆ ՆՈՐ ԱՐՁԱՆԱԳԻՐ

Ի ԼԵԱՌՆ ԶԻԹԵՆԵԱՅ

Բանի մի տարի առաջ հրատարակած ենք
արդէն այն արձանագրութիւններն, զորս Երու-
սաղէմի Ռուսաց Եկեղեցւոյ Գերապատիւ առաջ-
նորդն, գտաւ Ձիթնեայ լեռան վերայ՝ նոր շի-
նութիւններ անելու ժամանակ: Նոյն շէնքերն
վերջացած են արդէն և ամեն արձանագրութիւնք
անվճար և անխախտ կը պահպանուին իրենց
տեղն: Երբոք վերայ երկյարկեան մի վայելչակերտ
տուն բարձրացած է, որոյ մեծ միջնասենեկի յա-
տակն կը կազմէ Արտաւանայ մօտ՝ Շուշանայ
գամբանարանի մողախքէ ծաղկանկար արձանա-
դրութիւնք:

Ռուսաց Գեր. առաջնորդն, որ անընդհատ
կաշխատի մի կողմէն իւր գնած ընդարձակ գետ-
նի մէջ գտնուած հնութիւններն հետազոտել և
միւս կողմէն նորանոր շինութիւններ կառուցանել,
այս անգամ գտած է նաև հետեւեալ Հայերէն
մողախքէ արձանագրութիւնն, զոր արժան կը
համարիմք հաղորդել մեր ընթերցողաց:

ՎԱՍՆ ԱՂԱԹԻՅ ԵՒ ՓԵԿՈՒԹԵԱՆ
ԹԵՒԱՅ ԱՐԱՍՈՒ ԵՒ ՄՈՒՐԱՆ, (*)

(*) Տաւ. — ԹԵՒԱՅ բառն անխնայի կը մնայ մեզ համար,
յատուկ անձն է արդիօք, քէ հասարակ անուն եւ նշանակութիւն
ունի, կարող չենք այս մասին որչափ բան ասել:

(Գաւգէ Թաւառայ լինի, որ յատուկ անուն եւ ի բա-
ւական տեղիս Հայաստանի գործածական է:

ինչպէս Արարատայ անցիալ թուոյ
մէջ խոստացած էինք, ահա անսխալ ի
ներկայիս կհրատարակենք Սրբուհի
Մայրապետի կտակին սլաոճէնը:

ԿՏԱԿԵՐԻՐ

ՍՐԲՈՒՀԻՈՅ ՄԱՅՐԱՊԵՏԻ

ՆՁԱՆՆԱՆ ԳԱՓԱՅՆՆՑ

ՎԱՍՆ ՈՐԲԱՆՈՅԻ ԱՂԱԳԱՆՑ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի ԽԱՍԳԻՐԻ

ՅԱՆՈՒՆ

ԱՄԵՆԱԿԱԼԻՆ ԱՍՏՈՒԹՈՅ

Ես՝ Սրբուհի մայրապետ Նշանեան Գալիա-
եանց, Հայկազն Լուսաւորչեական, ծնեալ ի Բար-
թալ գեղջ մերձ ի Առստանդուպօլիս, 1822, ա-
ռողջ մտօք և յօժար կամօք զամ այսօր՝ ի նա-
ւակաւիս փառաւոր տօնի անդուգական աղիւ-
սիրաց Սրբոց Վարդանանց 1876 Փետրվար 12/24,
կողբալիլ և դիւ զայս Կտակի որով Լուսա-
ւորչեական Սուրբ Աթոռոյն հարազատ սիրելի Աղ-
իս ընդհանրութեան նուիրեմ որք և անտէրունչ
աղջիկ աղայոց պատուարան և կրթարան Որբա-
նոցն՝ զոր յաջողեցալ հիմնել ի Առստանդուպօլիս
յամի 1866, և օժտել և բարեկարգել, անհուն
ողորմութեամբն Աստուծոյ, և շնորհիւ Վեհափառ
Ապօ-իւր - Աղիզ Կայսեր Օսմանեան, և աստարօք
և նուիրօք բարեբարաց աղգայնոց և օտարաց:

Ի ՏՈՒՆ ՈՐԲՈՅ

Այս տուն որոց՝ զոր Տաքէսեան բարեկիշա-
տակ գերդաստանէն գնեցի ինն հարիւր յիսուն
օսմանեան ոսկիի, Առստանդուպօլիս Խաւիթ-դ
արուարձանի Աղիւր-է-Լաճ թաղի Թեւոյէ
փողոցի մէջ վեց թուահամարաւ կառուցեալ է
փայտաշէն, ունելով երկուտասան աննեակ և սրահ,
և մէկ քարաշէն բաղանիք և շրջապատեալ պար-
տիզք, ուր աղբիւր մի հաստատեալ ի Տաքէսեան
Տաքէս ամիրայէ՝ անոյշ և հոսանուտ ջուր մա-
տակարարէ մշտնջենապէս:

Յոյն տան և պարտէզին գետին՝ չորս հազար
հինգ հարիւր օսմանեան կանգուն տարածութեամբ,
Սուրբ Պէտրոսի Լաւրէն և որմէ անուանւած է

հրկու կտոր կալուածագիր. «էւէի» որոց օրինակներն ի հայ դրոշմեալ կը յարեմ կտակագրոյս:

Սոյն կալուածագրերն յայտ առնեն թէ Որբանոցն՝ Երամեան առաքինասէր Կարու տիկնոջ անուան Ֆէրադ եղած արձանագրուած է: Սակայն կալուածագրերն իմ քով են, և աւանդապահ Տիկինն վաւերական մուրհակ տուած է՝ Որբանոցն իր ստացուածք չը լինելուն ի հաստատութիւն, ինչպէս կը ցուցնէ օրինակը որ ի վերջ կտակագրոյս:

Իսկ անոյշ և մշտահոս ջուրը՝ որ Խասգիւղ Վէլկէեանց մեծ տան առջևի անշէն գետինն ներքէն ըղիկով, ստորերկրեայ ճանքով կուգայ մինչև յՈրբանոց, սեպհականութիւն է Որբանոցիս. սակայն իր երկու կտոր «էւէիներն» որ ջրաբաշխ պաշտօնէութեան կողմէն առնուած են՝ տան նախկին տէր Տաքէսեան Դանիէլ աղային անուան արձանագրեալ կը մնան և սա ինքնագիր վաւերական մուրհակաւ հաստատած է նոյն ջուրին Որբանոցի սեպհականութիւն լինելն, և այս «էւէիներն» և մուրհակի օրինակներն կտակիս կը ցելով հաղորդեմ Ազգիս:

2. ԱՄԵՐԱՆՈՅ ՈՐԲՈՑ

Այս ամարանոց միայրակ շէնք մ է քարուկիր, հինգ սենեակով և սրահով. զոր Բարձալ գեղի Սաղեթ-եօլ փողոցի մէջ կառուցանել յաջողեցայ, և որը աղջկանց սեպհականելով, յանուն սուրբ կուսին Մարիամօւ, Պաշտպանի Որբանոցիս, Մարիամ պիւնի Յովհանն անուան Ֆէրադ ընել տուի: Տես ասոր ալ երկու կտոր «էւէիներն» օրինակներն ի վերջ կտակագրոյս:

Սոյն ամարանոցի գետինը՝ նուէր է աղնուաշուք Ուսուլ Տիկնոջ Փիշմիշեանի և վաճառական Խաչիկ աղայի Ղաղարոսեան:

Իսկ շինութեանը մասնաւոր նպաստ և մեծ խնամք ըրած է ճարտարապետ Նիկողոս Էֆէնտի Յովսափիան:

3. ԿԱԼՈՒԹԱՅ ՈՐԲՈՑ

Որտոց կալուածներն առ այժմ՝ երկու են:

Մէկն է կրպակ մը (մաղաղա), Ապրաթիա Մօսհանէ փողոցին մէջ, թիւ մէկ զոր հանգանակու-

թեամբ աղբայնոց յաջողեցայ գնել երեք հարիւր օսմանեան ոսկիի և Որբանոցիս կալուած սեպհականեցի: Սորա մէջ և Քաթիկ Բաթիմաճեան Վրսեմաշուք Յարութիւն Էֆէնտի անուան արձանագրեալ են, և երկու կտոր «էւէիներն» օրինակներն և աւանդապահի մուրհակի օրինակն կտակագրոյս վերջը կը հրատարակեմ: Սոյն կրպակ առ այժմ՝ երեք հազար զուրուշ տարեկան հասոյթ կը բերէ Որբանոցիս:

Երկրորդն է՝ կրպակ մը (խանութ) քարաշէն Կոստանդնուպօլիս Վալիտէ խանի մէջ, վախճան և հինգ թուահամարաւ, զոր Բաթիմաճեան Մարիկ և Աննիկ տիկնայք նուիրած են Որբանոցիս, և թէպէտ կալուածոյս երեք կտոր «էւէիներն» բարեպաշտուհի նուիրատուաց անուան Ֆէրադ եղած կը մնան, սակայն սոքա իբր աւանդապահ մուրհակ տուած են նոյն կրպակի Որբանոցիս սեպհականութիւն լինելուն: որոյ օրինակն, ինչպէս նաև «էւէիներն» օրինակներն տես ի վերջ կտակագրոյս: Սոյն կրպակ առ այժմ՝ հազար երեք հարիւր զուրուշ տարեկան հասոյթ կը բերէ Որբանոցիս:

4. ԴԱՆՁ ՈՐԲՈՑ

Որբանոցս ունի առ այժմ՝ Ա. Հարիւր Բօնաօլէթ օսմանեան. նուէր Բարակէօղեան Նրմանիկ տիկնոջ. որ թէպէտ իր քով պահած է Բօնաօլէթներն, սակայն ամեն տարի Որբանոցիս կը վճարէ տարեկան շահը:

Բ. Հարիւր Բօնաօլէթ օսմանեան, նուէր Մարիմ տիկնոջ Եաղըճեան, որ ինձ յանձնած է Բօնաօլէթներն:

Գ. Մէկ Բուժէլի երկաթուղոյ բաժնետոմս, թիւ ինն հարիւր հօթանասուն և ութ հազար երեք հարիւր ինսուն և չորս:

Դ. Մէկ Պուրբէշ քաղաքի փոխառութեան տոմսակ, թիւ տասներկու, կարգ՝ երկու հազար ինն հարիւր ինսուն և հօթմն:

5. ԹՈՇԱԿ ՈՐԲՈՑ

Որբանոցս ունի օրական տասն և հինգ հօթա հայ և հօթմն կէս հօթա միս թոշակ, զոր իմ և

որբոցս աղերսագրերն ընդունելով Ա. Ե. Տափառ-
Ապարն Ապո - Իւլ - Ազիզ շնորհից մշտնջենադէս
1870 Մայիս 2ին, և զոր վայելեն որբու հիւսն հա-
նապագոր: Տէս սոյն թոշակի պաշտօնական վը-
կայքրին օրինակն ի վերջ կտակագորջս:

6. ԿԱՐԳ ԵՒ ԿԱՆՈՆ ՈՐԲԱՆՈՅԻ

Յօդ. 1 — Որբանոցը՝ Սուրբ Էջմիածնի ամե-
նայն Հայոց Հայրապետութեան հաւանաւորու-
թեանը ծակ գտնուող Հայկազուն որբ և անտէ-
րունէ աղրիկ տղայոց Պատասպարան և Կրթարան
հաստատուած է և կը յանձնաձի Որբասէր ըն-
կերութեաց ձեռքը ընդ վերատեսչութեամբ Որ-
բանոցի Մօր:

Յօդ. 2. — Որբանոցի գոյից և հասից տէր են և
անոր խնամքը վայելելու իրաւունք ունին այն
որբերը միայն՝ որ անդ ընդունուած են և պատըս-
պարուած: Ասոնք կը կորուսեն սոյն իրաւունքը՝
երբ Որբանոցէ կը զատուին՝ ամուսնութեամբ կամ
այլով՝ որդեգրութեամբ և կամ այլու պաշտօ-
նակալութեամբ:

Յօդ. 3 — Նոյնպէս Որբանոցի գոյից և հասից
տէր են որբերուն հետ այն Որբասէր ընկերութիւնը
որ դիրենք անոր յանձնաձանաց նուիրած են, և
ձրիաբար կաշխատին որբոց խնամարկութեան թէ
Որբանոցի անդ և թէ Ա. Ե. Երատեսուչ մօր յանձ-
նարարութեամբ՝ անկէ դուրս տեղ: Ասոնք ալ
կը զրկուին սոյն իրաւունքէն երբ կարտաքսուին
և կամ կամովին կը զատուին որբասիրաց ընկե-
րութենէն:

Յօդ. 4 — Որբասիրաց ընկերութիւնը կը բաղ-
կանայ Որբասէր ընկերութիւններէ, որ Քոյր կը կո-
չուին, և որոց գլուխ է Որբանոցի Մայրը:

Յօդ. 5 — Որբասէր ընկեր և քոյր կընդու-
նուին այն ամեն օրիորդք և այրի տիկնայք՝ որ
յոժարամիտ ինքզինքնին կը նուիրեն որբոց ձրիա-
պէս խնամարկութեան, և կուխտեն կատարեալ
հնազանդութիւն կարգաց և կանոնաց Որբանոցի:

Յօդ. 6 — Որբասէր ընկերութիւն կընդունուին
նաև Որբանոցի պատասպարեալ որբերէն անոնք՝
որ հասակաւ քսան տարին լրացուցած և կրթու-
թիւնն յառաջ տարած ըլլալով իրենց վար-
քով և բարքով արժանաւոր կը հանդիսանան

Որբասէր ընկերութեաց կարգն անցնելու՝ առաջի
վերապետաց Մօր և իւր Խորհրդականաց: Ասոնք
այն վարկեանէն որբոց դասէն կեննեն և Քոյր ա-
նունք կանոնեն և միեւնոյն ուխտ կրնեն և միեւ-
նոյն պաշտօն և պարտաւորութիւն կ'ստանան
ինչ որ դրօշն ընդունուած Քոյրերը:

Յօդ. 7 — Որբասէր քոյրք ազատ են իրենց ուխ-
տը փոխել և ընկերութեան անդամակցութենէ
բաժնուիլ երբ և կամին: Բաւական է որ գէթ
ամիս մը առաջ իրենց դիտարկութիւնը գրով
յայտեն Որբանոցի Մօր: Իսկ եթէ այս պայ-
մանէն զանց անեն, և զանկալաբար կամ բացար-
ձակապէս ձգեն երթան Որբանոցէն, այնպիսիք
արտաքսեալ կը համարուին Ընկերութենէն, և
այնպէս կը հրատարակուին վերատեսուչ Մօր
կողմէն:

Յօդ. 8 — Այն ընկերութիւնը որ իրենց ուխտը
դրժելով անհնազանդութիւն կընեն, կարգաց և
կանոնաց Որբանոցի երկիցս և երեցս կարտաբէլեն
հոքը եթէ յուղղութիւն չի գտնուի՝ ինչպէս նաև
անոնք որ անկարգութեամբ կը վարուին, Հաստա-
տութեան պատշոյն արատ կը բերեն և յետ-յօր-
դորանաց չեն զգաստանար: Որբասիրաց ընկերու-
թենէն կարտաքսուին Մօր և իւր Խորհրդակա-
նաց որոշմամբ:

Յօդ. 9 — Որբանոցի Մայրը գլուխ է որբասի-
րաց ընկերութեան Մայր որբոց և Ա. Ե. Երատեսուչ
Որբանոցի:

Յօդ. 10 — Որբանոցի Մօր պաշտօնը ցեկանա-
կը տեւէ նաև եթէ հիւանդութեան կամ ծերու-
թեան պատճառաւ անկարող ըլլայ իր պաշտօնը
վարելու: Սոյնպիսի պարագայից մէջ ընկերութեաց
Ընդհանուր Ժողովոյ առաջարկութեամբ և Պատ-
րիարքական ընտրութեամբ Տեղակալ մը կորոշուի
ընկերութեաց մէջէն, և նա կը վարէ Մօր պաշ-
տօնը յանուն նորա և մինչև ցմահ նորին:

Յօդ. 11 — Սակայն եթէ Որբանոցի Մայրը ան-
հաւատարիմ գտնուի իր կոչման և ուխտին, և
վարքով կամ գործով բարոյագէտ կամ նիւթա-
պէս փնտս պատճառէ Որբանոցի, ամբաստանու-
թեան ներքէ կընկնի:

Ամբաստանութիւնը Որբանոցի Խոստովանահօր
միջոցաւ առ Պատրիարք Պատանդնագորայ կուղ-

ղոճի, և անոր միջոցաւ կը քննուի, և եթէ ամբ
բաստանեալն ինքզինք չկրնայ արդարացունել, և
միանգամ և երկիցս խրատուելէն ետքը՝ դարձեալ
յուզղութիւն չի դարձող զոնքն կը ձգուի Պատմ
րիւարքի՝ ձեռքը:

Յ. 12 — Որ և է պատճառաւ Որբանոցի Մօր
տեղը թափուր մնացած ժամանակ խորհրդական
երկը ընկերութիւն անոր պաշտօնը առ ժամանակեայ
ձեռք կառնուն, և յարդրին ընտրութեան հա
մար վաղվազակի ընդհ. ժողով կը կազմեն Որ
բասեր ընկերութիւններէն: Մայն ժողովի գործողութե
թիւնը վաւերական համարուելու համար պէտք է
անդ ներկայ դնուին Որբասեր քորներուն մեծա
գոյն մասն, առ նուազն կէսէն մէկ աւելին: Որ
բանոցի խոտովանահայրը նախագահ կը բազմի
սոյն դումարման, ուր նախ Որբանոցի Հիմնադրին
կտակը հրապարակաւ կը կարդացուի, և ապա
իւրաքանչիւր ընկերութիւն ատանձինն քուէթղթի
մը վերայ գաղտնապէս կը դրէ Որբանոցի Մօր
պաշտօնին ըստ իւր խղճի ամենէն պիտանաւոր
ընկերութեան անունը, և քուէն ծալելով կ'ընդէ
քուէտուի ինն մէջ՝ որ կանխաւ պարտաւ ըլլալն
հրապարակաւ ստուգուած և կիբուած մնալ անդ
առաջի նախագահ քահանայի Բուէտրիութիւնը
լմնալէն ետքը քուէհամար կըլլայ յատենութեան
մօր և ցուցակի մը մէջ՝ կարձանագրուին բոլոր
Բուէ անունը ընկերութեան անունները: Բուէից
առաւելութեան կարգաւ Այս ցուցակը կատարա
գրեն բոլոր ժողովականք և նախագահ ըրա
նայն ինչպէս նաեւ Բուէտրիութեան բոլոր գործա
ծողութեանց ատենագրութիւնը և նախագահ քա
հանայն զանոնք կը ներկայացունեն Վստանդու
պօլսոյ Պատրիարքին: Պատրիարքը յիշեալ ներ
կայացման ցուցակէն իւրաքանչիւր ընկերութեան
իր ընկերաց քով ունեցած վարկն և վստահու
թեան աստիճանն հասկնալով և քուէ ստացող
քորներուն ամեն մէկէն արժանիքն առ անձինն
ստուգելով, վերջապէս իրենք աւելոր մէջ կընտրէ
առաւելագոյն քուէ ստացողաց մէջէն ամենէն ար
ժանաւորը: Մայր Որբանոց և Աւերատեսաւ Որբա
նոցի և թղթով կը ծանուցանեն զընտրութիւն
նորա որբասեր ընկերութեանց և ընդհանուր Ազգին:

Յ. 13 — Որբանոցի նորընտիր Մայրը իր պաշ
տօնն սկսելէն առաջ յատենի ժողովը ընկերութե
անց հանդիսաւոր ունի կընէ հաւատարմութեան
իրաւանք Մայր ճշմարտ ըլլալ որբանոց անոնց
իրաւանց պահպանութեան պատկառելի և Որ
բանոցի կանոնաց ճշիւ գործադրութեան հսկելով
իր վարուք և բարութ օրինակ բարի հանգիստ
նալ ամենուն:

Յ. 14 — Որբանոցի մօր պաշտօնն է Որբա
նոցի վերատեսչութիւնը: Նա կընդունի Որբասեր
ընկերութեան անկամ ըլլալ փափաքող քորները
և անոնց ամեն մէկուն պաշտօնն ու պարտաւ
րութիւնները կը սահմանէ:

Նա կընդունի Որբանոց պատասխանել ուղղ
որները և անոնց խնամատարութեան և դաս
տիարակութեան համար պէտք եղած պաշտօնա
կանները կընտրէ և վարձքերնին կը սահմանէ:

Յ. 15 — Որբանոցի բոլոր հատկութիւն և նուէրք
Մօր ձեռքը կը յանձնուին, և նա կը հրամայէ ա
մեն ծախսեց համար պէտք եղած ելքը:

Յ. 16 — Մայրը կը հսկէ Որբասեր ընկերու
հաց իւրաքանչիւրում պաշտօնին ըստ օրինի կա
տարման: Պահատութեան մէջ գոտուողները կընտ
րատէ և յետ երկիցս և երկցս յորբանոց
անուղղայ գոտուողները կարտաքէ ընկերութեան:

Յ. 17 — Մայրը խնամք կը տանի և կ'սկսէ
պատասխանաւ որբանոց դաստիարակութեան, և օս
մանց և ձեռնադործական արուեստից մէջ յառա
ջագէտ զարբայման հոգ կը տանի: և ամեն մէ
կուն ապագայն յարգարկով ամուսնութեամբ
կամ ալլում Որբանոցութեամբ կամ պաշտօնա
կարութեամբ և կամ Որբասեր ընկերութեանց կար
գըն անցունելով, որբանոց դասը հեղահեղութե
թեանցնելու և նորեկ որբանոց տեղ պատրաստելու
ջանք կընէ:

Յ. 18 — Մայրը իր պաշտօնն դիւրութեամբ
կատարելու համար Որբասեր ընկերութեանց մէջէն
երկը անձինք կընտրէ իրեն խորհրդակից օրնական
և անոնց հետ մեկտեղ Որբանոցի Վարչական
խորհուրդ կազմելով ամենայն ինչ խորհրդա
ցութեամբ կը անօրինէ: Մայն երկը ընկերութեան
Մօր խորհրդակից օրնականութիւն ընկէ պատ
մասնաւոր պաշտօն կը վարեն: մէկը Մօր փոխա

Կորցուցի ինչ ընկերվանորդացակայու թիսն. Ժա-
մանակ, երկրորդը՝ զանձայնեալ թիւն Որբանոցի
և երրորդը՝ զբարու թիւն Որբանոցի վարչու-
թեան: Ասոնց ամենուն պաշտօնը երկու տարի կը
տևէ, սակայն վերընտրելի են, և միշտ ազատ պաշ-
տօնէ հրաժարելու:

64:31.1447020 .3

Յուլի 20 — Մայրը իշեալ հաշուեկշիռն վճար
Պատրիարքի կողմէն ընդունած հրամանին համե
մատ Որբանոցի տարեկան ծախքը կը հօգայ Հաս
տատմութեան հասից չափովը որբեր խնամելու
պայմանաւ, բացէն պարտք ընկէ կըզգոշանայ և
ծր աւելը Որբանոցի հասոյթին անատան ելու
ամեն քանք ի գործ կը դնէ:

Յուլ. 21 — Եկե՛հ հարկը պահանջէ որ Որբա-
նոցը տարուան մէջ հաշուեկշռոյն նմանատնու-
թիւնէն վրիպած արտաքոյ կարգի ծախք մը ընել
պարտաւորի, Մայրը Վարչական խորհրդոյ որոշ-
մամբ ունի իշխանութիւն նոյն ծախքը տնօրինել,
Եկե՛հ երկու հազար զրօշէն աւելի չէ, Իսկ սոյն
ցումորէն աւելի ծախուց համար Մայրը պարտա-
ւոր է մասնաւոր տեղեկագրով հրաման խնդրել
Պատրիարքէն:

Յուլ. 22 - Որբանոցի շէնքին և կալուածական ստացուածոց և ամենայն ընչից և կարասեաց մանրամասն ցուցադր ընդհանուր Տումարի մը մէջ կարծանագրուի։ Սոյն տումարը՝ հանդերձ կալուածական և պաշտօնական զրովք (սէնէթ, հէօճէթ, ֆէրման, ևն.) արկեղ մը մէջ կը փակուի, և բանալին Մօր քով, բայց կրպանքի վնէլայ խորհրդականաց կնքով կը կնքուի։

Յօր. 23 — Որքանոց պատուպարեալ ուրուհիք
Որքանոցի մէջ կը դաստիարակուին և կուսանին —
Ա. Հաշիբէն, Ընժեքցանուծիւն, գիր. և Քերա-
կանուծիւն.

Բ. Քրիստոնէական վարդապետութիւն.

Գ. Պատմութիւնն — Սրբազան, Ազգային և Արտաքին.

Վ Դ. Համարողու թիւն — Թիւ արանու թիւն և
 Երկրաչանիական մանր. գիտելիք.

Ե. Գեղնի գրութիւն, Գծադրութիւն և Իրկար-
տաւ չութեան վարժութիւն:

2. Աշխարհապրումիւն. սցալ. հրամայել. Գմար

Է. Երգեցողութիւն. — Եկեղեցական և Ազգային:

Ը. Ձեռագործական արուեստք: չի տղատ

Յայտ 24 — Ա երցիկն աւուսնի և արդեւոր
անհրաժեշտ ուսանելիքն է բոլոր որբոց, յսկսման
լացելոց, զմարմնդդուն զաշնակալ կրնայ զայս
որդիլ ի Եկեղեցի որանցիկաւ հապրեալ են անդնց
մասնն աւհրդմունքս քստումն իմանալումս

ՅԵ. 25 Սրբանց տարժարանը պատնայմ-
նեալ որոցայն առեկէ հարսնեաշակերտ չընդունուիր ոչ փրշրօթիկ և ոչ ցեղեկոտանի Համար

Յ. 26 — Որոց խնամատարութեան և դաս-
տիարակութեան պէտք ևզած լոյրը պաշտօնա-
յանները՝ ինչպէս են Տնօրէն, Խոհարար, Լուս-
արար, Սպասուհի, Սառնարիչ, Գաստիարակ,
Իսմաստէ, և այլն, Որոշուէր ընկերուհեաց մեջէն
լընտրուին. Եւ և՛ թէ ասոնցմէ յարմար անձինք չը
տնուէին, գրեւն ալ կրնան տունուիլ. յայց երբէք
նրիտասանք մարդիկ չընտրուելու պայմանաւ և
յանայք Ժախագոս Տաճարուկով միշտ արտնդ.

[illegible]

Ասոնք են առաջին տասնամեայ վաստակոցս
սրբիւնքը զոր Տէր օրհնեց, և արժանի ըրաւ զին
սրբօր նախորդ Լուսաւորչայան Հայկազնեայց
իրեյի Ազգիս ընդհանրութեան:

Խնկրեմ՝ Աստուծոյ շնորհէլ ինձ տակաւին
 լատարակել Որբանոցիս համար՝ որոյ խառնադի-
 նութեան նուիրած եմ կենսքս մինչև ցյախին
 Կայրեան։ Եւ խնդրեմ՝ Ազգեսորս յետ իմ
 հաջումն Որբանոցիս՝ դրութիւնն անկողիօրս պա-
 իելով, Խախաձախնդիր ըլլայ անոր օր. քան զօր
 լայծալ անսրճել Եօյաճմն սրտմտով մտաւորով

Մասնավոր որոշող էս եղև. Մտակաւ կամիմք և խընդ-
նով որ:

1. Որքանոցա՝ երբէք ուրիշ որ և է Ազգային
աւտատու թիան Տիտ չը միացուի ալ միշտան-
սին մնայ և ինքնուրոյն կառավարուի Տաստա-
նիալ կանոնաց Համեմատ:

2. Որբանոցիս կալուածները, եկամուտները և հասցիներն անկորուստ պահուին, և օր աւուր զարգանայուն ամեն ջանք ի գործ դրուի եւ ամենայն ինչ յանուն Մարիամայ Յովակիմեան Պաշտպանի Որբանոցի պաշտօնապէս արձանագրել տալով որբոց ապագայն ապահովելու մեծ խնամք տարուի:

3. Որբանոցիս Աւարչութիւնը միշտ Որբասէր ընկերութեանց ձեռքը մնայ: Մայր որբոց միշտ անդնց մէջէն ընտրուի Սակայն Ազգն հսկող ըլլայ Որբանոցի կանոնաւորապէս խնամարկութեան և նախանձախնդիր՝ կանոնաց ճշգիւ գործադրութեան որոյ ուսումնական և տնտեսական տրամադրութիւնք միայն ժամանակին ներդաշնակութեամբ կատարելագործուին, Որբասիրաց ընկերութեան և Պատանդնուպօսոյ Պատրիարքին համահաճութեամբ: Եակայն հիմունքն անխախտ մնան և սկզբունքն անփոփոխ:

Հաճեսցի Տէր օրհնել Հաստատութեանս վաստակաւորները մինչև ցվախճան ժամանակի և արգելով այն ամեն դիտաւորութեանց կատարումն որ չարակամութեան կամ անխոհմտութեան արդիւնք ըլլալով, կրնան հիմն ի վեր տապալել խղճալի որբոց միակ պատսպարան և կըրթարան Որբանոցս, զոր Աստուածային կամաց, Աստուածածնի պաշտպանութեան և Ազգիս հրահրութեան յանձնելով կատարագրեմ:

ՍՐԲՈՒՅԻ ՄԱՐԵԱՊԵՏ ՆՇԱՆ ԳԱԼԱՆԱՆՏՏ

12/24 Փետրվար 1876

Եւ օր վարդապետից Զորավարաց:

Ստորագրեալքս յայտ առնեմք թէ այս ստորագրութիւնը Սրբուհի Մայրապետի նըշանեան Գալֆահանց ձեռագիրն է, զոր յատենի Թաղական Խորհրդոյս ինքնայօժար դրաւ կտակապրոցս ներքեւ, դիտելով քաջ սորին պարունակութիւնը, և բացարձակապէս յայանելով նաև բանիւ բերանոյ թէ 1866 թուին թաղիս մեջ հիմնած Որբանոցը, զոր տասնամեայ աշխատութեամբ յաջողեցաւ օժանել և բարեկարգել, յօժարութեամբ սրտի կը նուիրէ Լուսաւորչական

Հայկազեան Ազգիս ընդհանրութեան, մնալով ինքն Մայր Որբոց և վերատեսուչ Որբանոցի մինչև ցմահ:

Ի յիմաց Թաղական Խորհրդոյ
Վասն Ասեկադայի
Յ. ՍԻՆԿԻՆՃԱՆ

12 փետր. 1876

(Կնէ՛ Թաղ. Խորհրդոյ)

Թաղ. Խորհրդարան

Եւ Խորհրդ. Կ. Պօլսոյ

Որբանոցի խոստովանեալ
ԳԵՈՐԳ ԳԱԶԱՆԱՅ ԱՐԵՐՈՒՆԻ

Ազգային Աւարչութեան Տնտեսական Խորհուրդը ներկայ Կտակապիրս քննելով՝ օրինաւոր կը դատէ և կը վաւերացնէ զայն:

Ի յիմաց Տնտես. Խորհրդոյ
Ասեկադայի
Ս. ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆ

10 Մարտ 1876

Եւ Պատրիարքարանի Հայոց

Կ. Պօլսոյ

Ներկայ Կտակապիրս ըստ վկայութեան Ազգային Տնտեսական Խորհրդոյ օրինաւոր դատելով կը հաստատեմք, և կը վաւերացնեմք պաշտօնական կնիքք և ստորագրութիւնք որ ի սինի, և ասոր երկը օրինակներէն մին Դիւանատան Պատրիարքարանի, երկրորդը Խառնիւղի Թաղական Խորհրդոյ՝ և երրորդ օրինակն կտակարար Սրբուհի Մայրապետի յանձնելու պայմանաւ, որոյ ի հաստատութիւն կատարագրեմք և կը վաւերացնեմք կնքով Ազգային Պատրիարքարանիս յանձնելի գործադրութիւն:

Պ. Կ. ՆԵՐՍԵՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
18 Մարտ 1876

Եւ Պատրիարքարանի Հայոց

Կ. Պօլսոյ:

Շնորհակալութեամբ ընկալեալ Ազգային երեսփոխանական Ժողովոյ ի նիստ ԻԳ. Է 26 Մարտ 1876:

Ասեկադայի
Մայր Դիւանի
Յ. Ս. ԱԼԱՅԱՆԵԱՆ
Ասեկապետ
Մայր Դիւանի
Ս. ԱՍԼԱՆԵԱՆ